د بــهــار خــاوره

د هندوستان د شمال لويه ښېرازه زمکه چې په ختيځ کې يې بنګال په جنوب او لوېديځ کې اړيسه، اتر پردېش او د مدهيا پردېش ايالتونه دي او شمالي څنډې يې د نېپال سره لګي بهار (بي هار تلفظ) نومېږي. ددې مرکزي ښار پټنه نومېږي. بهار يا ويهار په هندي کې معبد ته واي او ددې نوم علت ښاي هغه په سوونو بودهاي عبادت خاني وي چې د ګيا په سيمه کې د مهاتما ګوتما بودها له مړينې وروسته جوړې شوې. په بهار کې ګيا (اوس ورته بوده ګياوايي) د پټنې نه ۹۲ کلوميټر شمال ختيځ کې هغه ځای دی چې مهاتما بودها پکې د [illegible] لاندې عبادت [illegible] چارچاپېر په لويه ساحه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دولسمې او دیارلسمې میلادي پېړیو کې د ترکانو د حملو سره دا سیمه په زوال شوه او نالنده پوهنتون ورک شو. په څوارلسمې او پینځلسمې پېړیو کې بهار د افغانانو لاس ته ولوېدو او د خلجیانو (غلجیانو) او لودي واکمنو وساتلو. بیا شاه خوا سل کاله د شېر شاه سوري او دده د زامنو سره و تر څو مغل پرې بر لاسي شول. دوه سوه کاله وروسته کله چې دا د مغلو نه د انګرېزانو ونیولو نو هغه پخواني عبادت ځایونه او مقبرې په کنډوالو اوختې وې. په نولسمې پېړۍ کې یو انګرېز لرغون پوه جارج کننګهم د اشوکا باچا له خوا جوړه لرغونې ستوپا بیا وموندله او ورو ورو ددې سیمې د لرغونې تاریخ ماتې کړې یو ځای کړی شوې.

د هند د وېش نه وروسته د بهار جنوبي برخه ترې بېله کړی شوه او د جهاړ کهنډ په نوم یې بل ایالت جوړ کړو. دلته اوس وویشت میلیونه خلک ژوند کوي. ددې شنې زمکې په ډېرو سیندونو خړوبېږي، چې ګنګا، سون باګ متي او کوسي نومېږي. ددې ځای غرونه راج ګیر نومېږي. د بودها منونکو لپاره د

څلورو سپېڅلو ځایونو کې یو بوده ګیا هم دې چې د دوی لپاره ورتلل یې فرض دي. دغسې په اتلسمې پېړۍ کې د سیکانو لسم مذهبي مشر ګورو ګوبند په پټنې کې زېږیدلی و نو اوس د سیکانو لپاره هم دا ځای د مذهبي اهمیت وړ دی. دلته د بېلا بېلو مسلمان واکمنو پر وخت د اسلام خپرولو کار دیني علماو کړی دی او د تصوف دځینو مهمو لړیو زیارتونه پکې شته دی. یو وخت دلته د اسلامي زدکړو لپاره به د هند او نورو هېوادونو نه خلک ورتلل او د علمي کتابونو د لیکلو او لوست لپاره یې شهرت لاره.

بهار څو سوه کاله د هند په لویه وچه کې د یو مهم مذهبي او کلتوري مرکز په توګه پېژندل کېده، خو د هند د نورو سیمو په پرتله په اقتصادي توګه وروسته پاته دی. حکومت اوس هڅه کوي چې دا د یو کلتوري مرکز په توګه نړۍ ته ورو پېژني او اوس هر کال بوده ګیا ته په زرګونو بودهاي د زیارت لپاره ورځي. د هندوستان د پښتنو په اړه د بهار په سفر کې مې ډېر خلک او ځایونه ولیدل، خو دلته د علمي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځېړنو لپاره ډېر څه اوس هم نه دي سپړدل شوي.

ددې کتاب لپاره مې د شېر شاه سوري په اړه لیکلي څوکتابونه او بې شمېره نوراسناد ولوستل او داسې راته څرګنده شوه چې په شپاړسمې پېړۍ کې د مغلو په امر چې څه ولیکل شول، هم هغه تر اوسه د یو کتاب نه بل ته کډه کوي. مغلو شېر شاه ته د غاصب په سترګه کتل چې د بابر زوی همایون یې ایران ته په تېښته مجبور کړی و. د همایون د زوی اکبر په دور کې څو تاریخونه ولیکل شول په هغې کې دده پر ضد د تعصب نه کار اخستل شوی دی او کالکارنجن قانون ګو چې دوه واړې یې په شېر شاه ځېړنې وکړې، دې وینا ته مجبوره شو چې ابوالفضل د پښتنو نه کرکه کوله.

له نېکه مرغه د پېښور پوهنتون د تاریخ استاد ډاکټر حسین خان په ۱۹۸۷ م کې د خپل تقاعد نه وړاندې د شېر شاه د ژوند او د هغه د پینځه کلنې دورې په اړه ځېړنې په کتابي شکل چاپ کړې او د هغه وخت له ډېرو پېښو یې پرده لیرې کړه. دده د ځېړنو اساس هغه اسناد او قلمي نسخې وې چې د بېلا

بېلو کتاب خانو کې یې وموندل. د ۲۰۰۲ م چاپ د بشیر احمد خان متهٔ کتاب د شېر شاه د وخت سیاسي حالات تحلیل کړي دي، چې د ځېړنو لپاره یې راسره مرسته وکړه. په سیمه کې د بهار د پښتنو په اړه هلته راته هر چا ډېر په جوش معلومات راکول او ما د پاره د افسانو نه حقایق بېلول ګران کار و، په تېره بیا هغو ټولو کلو باندې ته ورتګ چې د پټنې نه هم د سوونو کلومیټرو په فاصله کې و، خو خپل زیار مې ایستلی چې د لیکلي او شفاهي تاریخ تر منځ توله برابره وي.

دا کتاب د هغو لوستونکیو لپاره دی، چې د تاریخ مضمون ورته بې خونده ښکاري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سوریانو سفر

د اریایانو په وېدي سندرو کې د دریو سیندونو نومونه (کرومو، گوماتي او یویواتي) دي چې په شلمې پېړۍ کې لرغون پوهانو د کورمې، گومل (گومله) او د ژوب د سیندونو په توگه وپېژندل. د گومل سیند د غزني له لوړو چینو راوځي او په دوو لارو د سلیمان د غرونو ختیځ ته را بهېږي. دا سیند د وزیرو د سیمې نه په تېرېدو د ډېره اسمعیل خان جنوب لوري ته د لوني او کلاچي سره سره په اباسین کې ورگډ شي. د کورمې سیند د سپین غر جنوب نه راوځي او د بنو په شمال کې له عیساخېلو سره په اباسین کې یو ځای کېږي. د ژوب سیند پخپله د سلېمان د غرونو نه راوځي او کجورۍ سره د گومل

سیند سره یو ځای شي. په ویدي سندرو کې ددې درې واړو سیندونو ذکر ښیي، چې اریایان په دې سیمه کې مېشت واو کیدای شي چې ځینې ډلې یې وروسته له دې ځایونو پنجاب ته تللې وي.

له لرغونو زمانو راهیسې شپانو او کوچیانو به تل په داسې لارو تگ کاوه، چې د سیند نه به ډېر لرې نه و. د سیند اوبه د ژوند د ژغورلو هغه وسیله وه چې انسان یې تراوسه خپل تابع ساتلی دی. که دغه کوچیان د گومل له سیند سره سره له غزني روان شول نو وروستی پړاو به یې له ډېره اسمعیل خان سره نږدې اباسین و. د گومل شمال لوري ته وزیر او جنوب ته یې د ژوب سیمه ده. هاخوا د کندهار نه ورتلونکیو ته به د ژوب د لارې اباسین ته لاره لنډه وه.

د گومل وادي درې زره کاله پخوا ښې شنې درې لرلې او په وزیرستان کې د یوې غونډۍ د پاڅه د یو یوناني کلا اثار هم موندل شوي و. ښایي باختر یوناني دور کې دلته یا پوځ ساتل کیدو او یا به پوره ښار اباد و. د تگ او راتگ دا پخوانۍ لارې تر لسمې پېړۍ د تجارتي قافلو او پوځي لښکرو دواړو له خوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارېدي. غوري او غزنوي لښکرې هم له دې لارو هند ته ورتللې، تر دې چې په اتلسمې میلادي پېړۍ کې احمد شاه ابدالي هم پنجاب ته د لنډ ورتلو لپاره زیات وخت په همدې لاره تللی راغلی و.

په اوومې میلادي پېړۍ کې شنسب بن حریق د غور د قبایلو مشر او له پل قام سره یو ځای یې د اسلام دین منلی و. دده اولادونه افاغنه شنسب په نوم یادېږي چې پکې لودي او سور ټبر شامل و. د شنسب په شپږم کول کې ملک محمد سور د لسمې میلادي پېړۍ په پای کې د غور لومړی امیر شو. د غوردغرونو نه وراخوا په غزني کې هغه وخت ترکانو د خپل سلطنت بنسټ ایښی و، خو غوریانو ورته سرټیټ نه کړو تر دې چې سلطان محمود په غور حمله وکړه او امیر محمد سور یې له څو ملګرو سره ونیولو، غزني ته یې یوړو او هلته یې د "نې" په کلا کې بند کړل. وروسته ده پخپلې ګوتمۍ کې پټ زهر وخوړل او په بند کې مړ شو. دده ملګري شیخ اسعد سوري چې له محمد سوري سره یې نیولی و، د هغه په مړینې یوه مرثیه ولیکله چې په پټه خزانه کې راغلې او څو

بېته یې داسې دي.

نه له غرجه بیا راځي کاروان د مشکو
نه را درومي غور ته بیا جوپې د ښار.
دا په څه چې محمد ولاړ له نړیه..
په ویرنه یې سو غور ټول سوګوار

د امیرمحمد سور نه وروسته علاوالدین او ورپسې غیاث الدین د غور باچاهان شول. که څه هم په لسمې پېړۍ کې محمود غزنوي اتلس واري د پنجاب او د هند په خاوره پوځ وړی او په هند او ملتان کې یې خپل والیان ټاکلي ول، خو په هند کې د یو اسلامي حکومت پلاز مېنه په لومړي ځل دغور واکمن جوړه کړه. معیز الدین محمد بن سام په دولسمې میلادي پېړۍ کې د شهاب الدین محمد غوري په نوم په ډیلي کې د مسلمانانو د لومړي سلطنت اساس کېښود. په ۱۲۰۶ میلادي کال کې دی د جهلم سره نږدې پخپله خېمه کې د سیمې د کهوکرانو له خوا ووژل شو او دده مړی یې د ګومل د لارې غور ته یوړو.

د پینځلسمې پېړۍ له پېل سره د مالوې والي دلاور خان چې د غورنه ورغلی و، د ډیلي د ترک باچا نه بېل

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوخپلواکه حکومت یې جوړ کړو. دده زوی هوشنګ شاه یو نوی ښار د "مانډو" په نوم اباد کړو او دلته یې ډېرې ودانۍ جوړې کړې، چې ځینې یې تر اوسه پاتې دي.

له څوارلسمې پېړۍ راهیسې د غور او د غزني نه هند ته د تجارتي قافلولاره هم په ګومل وه. په پینځلسمې پېړۍ کې د سلېمان له غرونو لودیانو په پنجاب اومرکزي هند کې خپل پوځي چاونۍ جوړې کړې وې. ددې پېړۍ تر وروستۍ لسیزې بهلول لودي په ډیلي کې دېرش کاله په کامیابۍ حکومت وکړو. د سلیمان د غرونو هغه څنډه چې د ګومل سیند غاړې ته غزېدلې دي، د زغرې په نوم یادېږي. دا سیمه ملتان سره د نږدې والي له امله په سرایکي ژبه کې "روهړي" بلل کېږي. د پنجاب نه راغلي مسافرد ډیلي د باچا بهلول لودي د حکومت خبرونه په زغرې کې د قام مشر ابراهیم خان ته هم راوړل. ډېرو خلکو هلته د پوځي ژوند له لارې خپلوکورنیو ته نفقه رالېږله، نور د ښېرازو زمکوخاوندان شول او په قام کې د سیالۍ شول.

په ۱۴۸۲ م کې د زغرې ابراهیم خان هم فکرکوي چې د متېو زور خو لري، نو د ورتګ فیصله کوي او له خپل زوی سره، چې حسن خان نومېږي د پنجاب د نارنال نومې سیمې ته ورځي. هلته د مهابت خان سوري چې د یو بل سوري سردار داود شاهو خپل خپلوانو نه و، په کور کې څو ورځې تېروي. دده نه د سیمې د نورو پښتنو په اړه معلومات اخلي او په حصار فېروزه کې یو بل افغان جمال خان سارنګ خاني ته د ملازمت لپاره ورځي. جمال خان دده صلاحیتونو ته په کتلو ورله په نارنال کې څوکلي د پرګنې په توګه او د څلوېښتو سپرود ساتلو دنده ورسپاري. د بهلول د حکومت پر وخت افغانانو لپاره د پوځي خدمتونو نه پرته په نورو کارونو بندیز و.

ابراهیم خان په لږه موده کې د پوځیانو د روزلو او د سپرو ډلو په تنظیم کې نوم وګټلو اوحصار فېروزه ته یې کډه وکړه. حصار فېروزه هغه وخت د پنجاب یوه غښتلې پوځي چاونۍ وه او هلته ابراهیم خان ته د پوځي قطعې د جوړولو کار وسپارل شو. حسن هم پوځي خدماتو ته ملا وتړله اود بهلول لودي یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

راجپوت سردار راې مل د ده مسلکي مشر و.

زياتو تاريخونو دا اندازه لګولې ده، چې په ۱۴۸۲ م کې په حصار فيروزه کې د حسن د مشرۍ مېرمنې زوی وزېږېده. ده ته نيکه د فريد خان نوم غوره کړ. وروسته دې ماشوم د شېر شاه په نوم په هند حکومت وکړ. ميا حسن په خپل استعداد د بهلول لودهي نږدې اميرانو په نظر کې راغې. په دوی کې يو تن عمر خان سرواني کاکبر نومېده، چې بهلول ورته د خان اعظم خطاب ورکړی و او د لاهور د ټولو قطعو مشر و. حسن يو څه موده له ده سره او بيا له جمال خان سارنګ خاني سره کار کاوو. فريد د وړوکي عمر نه په پوځي چاونيو کې هر ډول خلک ليدلي او دده ذهن به وربانديې اغېز من شوی وي.

بهلول لودی پخپل ژوند کې د خپلې دوېمې مېرمنې زوی نظام خان د راتلونکي باچا په توګه وټاکلو. په ۱۴۸۹ م کې د بهلول د مړينې نه وروسته د هغه مشر زوی سلطان مبارک شاه ددې فيصلې نه سرغړونه وکړه او د باربک شاه په نوم يې په جون پورکې ځان باچا اعلان کړو. د بهلول يو ورور عالم خان هم پر تخت دعوا لرله او په کړه مانک پور کې د

سلطان علاوالدين په نوم يې ځان د هند د باچاهانو په توګه اعلان کړو. نظام خان د سکندر لودي په نوم د ډيلي پر تخت کښېناستو، نو ورور يې پخلا کړو خو وروسته يې ترې د جون پور سيمه واخيسته او جمال خان سارنګ خاني (لودي) ته يې په دې شرط وسپارله، چې دده لپاره به پکې دولس زره تربيه شوی پوځ ساتي.

جمال خان هغه وخت د حسن خان له کاره ډېر راضي نو جون پور ته د ورتللو وړاندې يې هغه ته په نارنال کې لوی منصب ورکړو. په نارنال کې د ابراهيم خان د مړينې وروسته د هغه پوځي قطعه هم حسن خان ته وسپارل شوه.

په ۱۵۰۷ م کې سلطان سکندر لودي د ګواليار سره نږدې د اوانت ګړه د کلا نيولو لپاره پخپله د پوځ مشري وکړه. ددې کلا په حصارونو د دفاع لپاره راجپوت جنرال دا سيستم جوړ کړی و، چې لودي پوځ که په هر يو حصار د ورختلو لپاره چپاو وکړ، نو هلته ولاړ يو کس به صرنا (ناقوس) وغږاوه او د نورو حصارونو نه به ورته کومک راورسېدو.

کله چې سکندر لودي خبر شو نو خپل سپه سالار ته

يې وويل زمونږ په پوځ کې به داسې کوم کس وي چې د غشي په وېشتلو صرنا غږونکي ددې کارمخه ونيسي؟. د داسې کس لټون وشو او سلطان سکندر ته وويل شول، چې د ابراهيم سور زوی ميا حسن يو تکړه غشي ويشتونکی و. د باچا په امر حسن د حصار د پاڅه ولاړ صرنا غږوونکي وڅارلو او د لوديانو د حملې پر وخت يې په يو غشي هغه په سينه وويشتو. د اوانت گړه کلا د حسن په پوځي مهارت د سلطان لاس ته ورغله او ددې د انعام په توگه يې ورته د بهار د سهسرام او د ټانډه د پرگنو انتظام وروسپارلو. له دې سره ورته د پينځو سووسپرو منصب هم ورکړی شو.

حسن ددی پرگنوچارې دومره په ښه ډول سر ته رسولې، چې دلته د اسونو د روزنې او د اسلحې د جوړولو کار هم پيل شو. هغه د سيمې له راجپوت خلکو سره ملگرتيا جوړه کړه. د جگدېش پور او د اجېن مشرانو د حسن خان په مرسته د خپلو حريفانو نه خپلې بايللې زمکې او کلي بېرته تر لاسه کړل.

د حسن خان څلور مېرمنې وې، چې يو اځې د فريد او نظام خان مور پکې پښتنه وه. د ځينو تاريخونو له

مخې د سليمان او احمد مور ورته گرانه وه او داسې ښکاري، چې د حسن د مېرمنو تر منځ د بنو سيالي او کينه د دښمنۍ تر حده ورسېده. فريد خان د خپلې مور تر اغېز لاندې او يا ښايي په کور کې د نانډريو د لاسه د سهسرام نه جون پور کې جمال خان سارنگ خاني ته ولاړو. دکور نه دده تگ د حسن په صلاح او مشوره نه و شوی او حسن خان چې خبر شو نو د معذرت يو ليک يې جمال خان ته واستاوه او د هغه نه يې خواست وکړ، چې فريد خان دې بېرته کور ته وروا ستوي، خو په ليک کې يې دا هم وويل چې که فريد بېرته کور ته ورتلل نه غواړي، نو په جون پور کې دې ديني زده کړې وکړي او جمال خان دې فريد د خپلو وزرو لاندې ونيسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

۱. د وزیرستان د پولې سره د لرغونو توکو په لټه یو سفر. سر اوربل شټاین. ۱۹۲۷ م مضمون. جغرافیایي ژورنال ۱۹۲۸ م داپربل ګنه شاهي جغرافیې د ټولنې مجله. لندن چاپ.

۲. پټه خزانه. محمد هوتک بن داود. د پوهنې وزارت. دوهم چاپ. ۱۳۳۹ ه،ش. کندهار. ۳۸ مخ

۳. لودي پښتانه. عبدالشکور رشاد. د پښتو ټولنې د تاریخ او ادبیاتو څانګه. ۱۳۳۲ ه.ش. ۱۱۴ مخ

۴. شېر شاه سوري. داکټر حسین خان. فیروز سنز لاهور ۱۹۸۷م ۴۰، ۴۵ ، ۵۴، ۵۵، ۵۲ مخونه

۵. شېر شاه سوري، یو نوی تحلیل. بشیر احمد خان متېه. اکسفرډ پوهنتون خپرونې. ۲۰۰۲ م. مهران چاپ کراچی. ۳۸ مخ

د فرید نه شېر خان

په ډیلي کې پرانه کلا د سیلانیانو لپاره په زړه پورې ځای ګڼل کېږي. دا د مغل باچا همایون له خوا جوړه شوه، وروسته شېر شاه پکې ترمیم وکړواو یو جومات او یوه ګول ودانۍ، چې شېر منډل نومېږي، یې پکې ورزیات کړل. ددې د شمالي لویې دروازې د پاڅه په مرمرو کې یو سړی ښودل شوی دی، چې له زمري سره جنګ کوي اودا د هغې پېښې لمانځنه ده، چې فرید خان ته د زمري په وژلو د شېرخان لقب ورکړی شو. په دې اوس هم اختلاف شته، چې دا خطاب به هغه ته چا ورکړی وي؟ په بنګال او بهار کې زمري نه وي، هغه د پړانګ او د شرمښ وطن دی. او دا ضرور هم نه ده، چې د یو زمري وژنه دچا لقب شي. د مغلو په تاریخ کې د شېر خان لقب ډېرو نورو پښتنو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته د دوی په مېړانه ورکول کېده. داسې ښکاري چې د فرید خان زړه ورتوب او خطر ته ځان ورکولو په صفت ورته دا نوم ورکړی شوی وي. په راتلونکي ژوند کې ددې نورې بېلګې موندل کېږي، خو فرید یواځې د توري او د جنګ مېړنی نه و. ده د خپلې ځوانۍ وختونه په جون پور کې په زده کړو تېر کړل.

جون پور د اتر پردېش د ایالت د بنارس نومي ښار په شمال لوېدیځ کې د ګومتي سیند په دواړو غاړو آباد دی. دا په لومړي ځل د ترک واکمن فېروز شاه تغلق پر وخت په ۱۳۸۸ م کې د مسلمانانو لاس ته ولوېده. د تیمور د حملې پر وخت (۱۳۹۸ م) کې د ترکانو حکومت دومره کمزوری شو، چې د جون پور والي ملک سرور له خپل فرزندي زوی سره یو ځای د خپلواکه سلطنت اعلان وکړ، چې په تاریخ کې د شرقي سلطنت په نوم یادېږي. دا سلطنت په شمالي هند کې یو لوی پوځي ځواک لاره او څو واري د ډیلي واکمن ته ګواښ بدلی و. دلته د هندوانو او مسلمانانو تر منځ ډېرې ښې اړیکې وساتل شوې، ځکه ملک سرور پخپله د هندو نه مسلمان شوی و.

په ۱۴۸۰ کې د ډیلي سلطان سکندر لودهي په جون پور حمله وکړه او دا یې تر لاسه کړو. د شرقي سلطنت واکمنو تر ډېرو کلونو څو واري هڅه وکړه، چې دا سیمه بیرته د پښتنو نه واخلي خو په اخره کې ناکامه شول. که څه هم د شرقي دورې ځینې اثار اوس هم پاته دي، چې پکې جامع جومات او د لال دروازې جومات شامل دي. د لودهیانو په حکومت کې جون پور له پوځي فعالیتونو سره سره د اسلامي کلچر او د تصوف یو مرکز هم و.

فرید چې په سهسرام کې د خپل کور نه جون پورته ولاړو، نو هلته یې په یوه مدرسه کې دیني زده کړې پیل کړې. ده عربي صرف و نحو (ګرامر)، چې د قاضي شهاب الدین تبصرې ورسره لیکلې وې ولوستل، خو د هغه لپاره په زړه پورې د تاریخ او د فلسفې دکتابونو مطالعه وه. د فرید په ژوند کې دا دوره د تصوف، او د زده کړې یو داسې پړاو و، چې په راتلونکي کې یې دده په شخصیت ژورې اغېزې وکړې. د حسن خان ملګري او خپلوان چې به جون پور ته ولاړل، نو د زوی خبر به یې ورته راوړو. ځینو به د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه د پوهې او علم له صفتونو سره حسن خان ته پيغور هم ورکړو، چې داسې بااستعداده زوی يې له ځانه لرې ساتلی و. نورو به ويل چې د سور په ټبر کې داسې هلک چرې نه و زيږيدلی. نورو به حسن خان ته مشوره ورکوله، چې فريد ته دې د پرګنې انتظام وسپاري، ځکه هغه ددې وړ و.

همدا وه چې حسن خان د فريدد زده کړو په پای کې هغه ته د سهسرام او د ټانډه دپرګنو انتظام وسپارلو. د سهسرام ټوله سيمه ۴۰۰ مربع ميله وه.

داسې ښکاري، چې د جون پور تعليم د فريد خان په فکر او فلسفه لوی اغېز کړی وي. دی د زده کړې په اهميت خبر شو اوده د خپل نيکه ابراهيم، چې د پنجاب په نارنال کې ښخ و، مقبرې سره نږدې د ډېرو پېسو په لګښت يوه شانداره مدرسه جوړه کړه. په دې مدرسه ددې د جوړېدو کال ۹۲۷ ه.ق ليکل شوی دی، چې له ۱۵۲۰ م سره سمون خوري.

دوه يا درې کاله فريد د سهسرام په انتظام کې بريالی و. ده د ژبو نه علاوه د رياضي علم هم زده کړی

و او د زمکو د ماليو او د لګښت په اړه پوره معلوماتو سره يې اداره وچلوله. خو په ۱۵۲۳ م کال کې حسن خان نابېره دی له پوځي ملازمت نه ليرې کوي او د سهسرام نه يې شړي. زياترو تاريخونو کې ليکل شوي دي، چې پلار يې دا فيصله د خپلې نازولې ښځې (د فريد د مېرې) په لمسون وکړه، ځکه چې هغه په حسن زور وره وه او اوس د هغې زامن هم ددې جوګه ول، چې پرګنه ورته وساتي.

خو د تواريخ دولت شېر شاهي تاريخ افغانيه (۱۵۴۸) ليکوال حسن علي خان، چې د فريد خان نږدې ملګرو نه و، د زوی او د پلار ترمنځ داړيکو د خرابېدو سبب دده د مينې کيسه ګڼي. دی وايي. "په سهسرام کې دده د سيوري لاندې ډېر خلک راټول ول. په دوی کې د مارواړ يو کهشتري (د برهمني ټولنې د دويمې طبقې غړی) چې سنګهه نوميده. د هغه يوه ښکلې نازکه لور وه، چې مخ يې لکه د سپوږمۍ او د فرشتو په څېر و. يو ځلې زه له فريد سره يوځای په اس روان وم، د خپلو کارونو نه وروسته د جې سنګهه د کور مخې نه تېرېدو د سختې ګرمۍ او د سور لمر له

(c) ketabton.com: The Digital Library

کبله ستړی او تړی و. مونږ دده (جې سنگهـ) له کوره اوبه وغوښتې. دی فرشته مخې اوبه راوړې او تنده مو پرې ماته کړه.

فريد دده د حسن تر اغېز لاندې راغی او زړه يې په قابو کې پاته نشو. ما ورته ډېر نصيحتونه وکړل، خو دی به هره ورځ ددې سپوږمۍ مخې کور ته ورتلو او تش د هغې په ديدن به خوشحاله و. کله چې جې سنگهـ ددې معاملې نه خبر شو، نو دې غېرتي راټهور (د راجپوت قام يو خېل) د خپل ملک نه د وتلو فيصله وکړه. فريد خان چې خبر شو، نو دده د وتلو نه وړاندې يې د هغه لور خپل کور ته بوتله او دی پې مخې سره يې واده وکړو او جې سنگهـ يې پخپل کور کې بند کړو. هغه په ظاهره د فريد اطاعت وکړو او ورته ويې ويل، چې دی دې خوشې کړی شي. کله چې جې سنگهـ خوشې شو، نو د يو داسې موقع په لټه کې شو، چې د فريد خان نه د خپل سپکاوي بدل واخلي. زه يو ځلې د فريد مخې ته ولاړ وم، چې جې سنگهـ هم راښکاره شو. لومړی يې دوستانه خبرې کولې، بيا يې نابېره يو خنجر راوويستو او د فريد په سر يې گوزار

وکړو. ما د هغه لاس ونيولو، خنجر مې ترې واخيستو او دی مې دوزخ ته ورواستاوه. فريد زما مننه وکړه او ويې ويل زه تا خپل يو مخلص ملگری گڼم. زه د زړه او روح نه ستا نوکر او غلام يم.

کله چې دا بوږنونکی خبر د جې سنگهـ لور ته ورسېده، نو هغه ډېره خپه شوه. تر نهو ورځو او نهو شپو يې د خپل پلار د قتل په ماتم نه څه خوړل او نه يې خوب کاوه. د فريد غمژن حالت قلم نشي بيانولی. د محبوبې غم د هغه د زړه په پرهرونو مالگه دوړوله.

يوه ورځ دې پاک لمنې مېرمنې اور بل کړو او ځان يې د اور لمبو ته واچاوه او د ځان په سېځلو يې خپل ځان د گناه نه پاک کړو. د فريد د صبر کاسه ډکه شوه او غوښتل يې چې دی هم ځان ووژني. دا غم يې غلی له ځان سره پاللو. يوه ورځ يوې گوښې ځای ته ولاړو او غوښتل يې چې په زهرو لړلي خنجر ځان مړ کړي. زه حسن چې د فريد نه د ببلېدو زغم مې نه لاره، زما صبر هم تمام شو او توان مې هم نه لاره. زه هغه گوښې ځای ته ولاړم او ورته مې وويل: ای زما باچا خپل لاس ونيسه او بيا د فاني نړۍ په اړه مې ورته يو شعر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وویلو . فرید راته وویل دا دوهم ځل دی، چې ته ما له مرګه ژغورې. د فرید خان په زړه کې لا دا غم تازه و، چې ددې پېښې خبر د هغه پلار حسن خان ته ورسېدو اودی یې سمدلاسه د پوځي خدماتو نه لرې کړو."

د حسن علي خان دا کیسه د ډاکټر حسېن خان دکتاب په **۵۵** او **۵۲** مخونولیکلې ده.

فرید خان چې د پلار له خوا د سهسرام نه وشړل شو، نو دی کان پور ته ولاړ. هلته د سورکورنۍ یو بل تن اعظم همایون سرواني زمکې لرلې او فرید له ده سره پوځي خدمات سر ته رسول. څه موده وروسته د ابراهیم خان سرواني په پوځ کې د هغه له حریف رانا سانګا سره وجنګېده او بیا په اګرې کې د دولت خان لواني په پوځ کې شامل شو، چې د ابراهیم لودي یو با قدرته سردار اوولس زره پوځ یې لاره. فرید خان د خپل ملازمت پر وخت دولت خان ته خواست وکړ، چې باچا ته دده سفارش وکړي چې خپلې پرګنې دې ورته ببرته ورکړی شي. دولت خان کله چې لودی باچا ته د فرید خبره وریاده کړه نو هغه وویل، هغه څوک چې د خپل پلار پر ضد درېږي، د باور وړ نه دی او نه ورته

په حکومت کې څه کار ورکولی شي. څو ورځې وروسته میا حسن په سهسرام کې د خپل اس نه راپرېوتو او مړ شو.

دده د دوېمې مېرمنې زامنو هلې ځلې پېل کړې، چې د پلار په ټول میراث خپه واچوي. سلېمان د پلار پټکی پخپل سر کېښود، نو د فرید ورور نظام ورته یادونه وکړه، چې د حسن تر ټولو مشر زوی فرید خان دی. د قام نورو مشرانو په منځګړتوب د حسن میراث دده په زامنو ووېشل شو. د سهسرام او د ټانډه د دوو پرګنو لپاره دولت خان لواني د لودي باچا نه یو فرمان تر لاسه کړو، چې د هغې تر مخه فرید خان له پوځي خدمتونو سره سره ددې پرګنو نه به د کال مالیه حکومت ته ورکوي.

اوس فرید یو خپلواک زمکه وال و او چې ببرته سهسرام ته ورسېده، نو هلته یې د ختو یوه قلا جوړه کړه او ورونه یې راټول کړل، خو د سهسرام او د ټانډه پرګنې دده لپاره د ورونو له زړه حرص او کینه لرې نه کړل. سلیمان دا سې ګڼله، چې له دوی سره زیاتی شوی و او هغه د ابراهیم لودهي یو امیر او د جون پور

(c) ketabton.com: The Digital Library

والي محمد خان سور داود شاه خېل ته د پلار د پرګنې نه د فريد د لرې کولو غږ وکړ او ددې لپاره يې څه پېسې هم ورته ومنلې.

د سکندر لودي په حکومت کې د بهار سويلي برخه له ډيلي سره يو ځای اداره کېده. هغه وخت دريا خان لوانی (نوحانی) په ډيلي کې د امير الامرا (مشر وزير) او په بهار کې د مسند عالي دنده په غاړه لرله او دی افغان واکمنو ته پت من و، خو د لودي حکومت په ډيوه کې اوس تېل په خلاصېدو وو.

د سکندر لودي د مړينې نه وروسته د هغه زوی، ابراهيم لودي خپل ټول مخالفين يا وژل او يا به يې زندان کې اچول او په هر چا به يې شک کاوه. د ابرهيم پر ضد تر ټولو لومړی افغان، چې د بغاوت نغاره يې وډنګوله هغه د بهار مسند عالي دريا خان لوانی و. دی او دده زوی بهار خان په جنوبي بهار کې پوځ لرلو او د لودي سلطنت تکړه منصبداران و. ورپسې د پنجاب والي او ځواکمن امير دولت خان لودي د باچا نه د ځان خلاصولو لپاره له نورو افغان اميرانو سره مشورې پېل کړې. تر دې چې هغه په کابل کې مغل باچا بابر ته

په هند د حملې بلنه ورکړه

دولت خان د مغلو د حملې لپاره لاره هواره کړه او هيله يې دا وه، چې ابراهيم لودي په مغلو وټکوي، نو دوی به يو بل افغان واکمن کړي او د هند حکومت به له پښتنو سره پاته شي.

محمد خان سور د هغه وخت د سياسي حالاتو نه خبر و او سليمان ته يې ډاډ ورکړو، چې که سلطان ابراهيم لودي د مغلو نه ميدان يوړو، نو سمدلاسه به د فريد خان نه دوه پرګنې واخيستل شي، خو که بابر ميدان وګټلو، نو بيا به فريد خان د توري په زور په ګونډو کړي. هغه د سلېمان د ډاډ لپاره فريد ته هم پېغام ورواستاوه، چې د مغلو پر ضد دې د ابراهيم متې مضبوطې کړي او د پرګنو نه دې يو کلی خپل ورور سليمان ته ورکړي.

فريد ورته ځواب ورکړ، چې زما په اختيار کې کلي د سلطان ابراهيم لودي له خوا راکړل شوي دي. د جون پور والي ددې اختيار نه لري، چې دا زما د لاس نه بل چا ته د ورکولو امر وکړي. پاته شوه د جنګ خبره، نو په دې کې خپلوي نه کېږي. هر څوک چې توره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي، سيکه به هم د هغه په نوم وي.

په دې ځو اب محمد خان فريد ته د سزا ورکولو هوډ وکړو او نږدې وه، چې لښکر يې ورپسې ليږلی وای، چې په ۱۵۲۲ م کې د پاني پت په ميدان کې د هند سلطنت د پښتنو نه د مغلو لاس ته ورغلو.

بابر په اگرې کې د خپلې باچاهۍ اعلان وکړو، نو د ابراهيم لودي پاته شونې پوځي سرداران او اميران چې د مغلو د واکمنۍ پر وخت د ډيلي او اگرې نه ووتل، زياتره يې د گجرات د واکمن سلطان بهادر شاه ته پناه يوړه. په دوی کې عيسا خان مسند عالي (کاکبر سرواني) هېبت خان سرواني، اعظم همايون سرواني، ميا ببن شاهو خېل، قطب خان موجي خېل، ميا معروف فرمولي او اعظم همايون شاهو خېل مهم کسان و. بلې خوا ته د مغل باچا سره هم مهم افغانان پاتې ول، چې د ابراهيم لودی پر ضد يې بابر هند ته رابللی و. په دوی کې د دولت خان زوی د لاور خان لودي (خان خانان)، ميا اسمعيل جلواني، سيد شمس ابادي او مبارک فرمولي نومونه د يادونې وړ دي.

دلاور خان لودي په بنگال کې د مغل پوځ جنرال و.

وروسته چې کله يې له شېر خان نه ماتې وخوړه او ونيول شو، نو دده په امر ووژل شو.

د ابراهيم لودهي د حکومت په وروستيو کلونو کې د هند ختيځې سيمې د مرکز نه د لرې والي له لامله خپلو واليانو له خوا اداره کيدې او ځينو لکه د وړو باچاهانو چلن کاوه. د جنوبي بهار والي بهار خان لواني هم د يو خپلواکه والي په توگه خپلې چارې يواځې سمبالولې. د فريد خان پرگنې په بهار پورې تړلې وې، نو هغه هم هلته پاته شو.

د لودهيانو په دور کې بهار مرکز پټنه د گنگا په غاړه اباد و. ددې پخوانی نوم "پټالي پترا" و. فريد د سهسرام چارې په ښه توگه سمبالې کړې وې او بهار خان دده له چلن خوشحاله و. په ځينو تاريخونو کې ليکل شوي دي، چې د زمري په وژلو فريد ته د شېرخان لقب هم دده ورکړی و. فريد د ۱۵۲۲ م نه وروستو د شېر خان په نوم شهرت وموند او له دې وروسته د تاريخ د پاڼو نه د فريد د ورڼو نوم ورک شو.

شېر خان اوس مغل باچا بابر ته خپل پوځي خدمات وړاندې کړل او د بهار په سيمه کې يې پښې دومره ټينگې کړې، چې ټوله سيمه دده په اختيار کې شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بابر نامه کې يې ليکلي دي، چې د بهار ايالت پر **۱۵۲۹** کال شېر خان ته ورکړی شو. له مغل باچا بابر سره د شېر خان تعارف سلطان جنېد برلاس کړی و، چې د کره مانک پور مغل والي و.

د تاريخ افغانيه ليکوال حسن علي خان چې په دې موقع موجود و، ليکي،" مونږ چې کله د جنت په شان پوځي مرکز ته ورسېدو، نو باچا ته مو خپل احترامات وړاندې کړل او د هغه په نوکرانو کې شامل کړی شو. بابر شېر خان ته ډېر درناوی وکړ او يو خلعت يې ورته ورکړو. سلطان جنېد برلاس د شېر خان په ستاينه لگيا شو او هغه ته يې وويل چې د باچا سلامت په خدمت کې واوسي، چې مرتبه يې لوړه شي. شېر خان د تېموري دربار له مراسمو سره سم له باچا سره د پتمن اوسېدو لوړه وکړه. بابر د خپلې مهربانۍ د ځرگندولو لپاره يوه مېلمستيا جوړه کړه، چې شېر خان هم ورته دعوت شوی و. د شېر خان کره وړه داسې وو، چې بابر ورته د ستاينې نظر وکړو. کله چې ده ډوډۍ وخوړه او شرابو ورباندې اغېزه وکړه، نو د محفل تشريفات ترېنه هېر شول، ما ته يې زما نوم په اخيستو وويل، که خدای کول، زه به د تيمور خاندان

له هنده وباسم او په ښه مېړانه به يو ځلې بيا په کلکو بنيادونو د افغانانو حکومت جوړوم. ناصر قلي او د هغه ورور دا خبرې واوريدې او سمدلاسه يې د بابر غوږونو ته ورسولې. باچا په دې خبره سخت په قهر شو، ناصر قلي او مهربان قلي ته يې امر وکړ، چې په شېر خان دې نظر وساتي، بله ورځ دې هغه گرفتار کړی شي او د جنېد برلاس په وړاندې دې ترې ددې خبرې سپيناوی وشي.

دا زمونږ نېکمرغي وه چې ددې کيسې نه خبر شو او شېر خان مو د خطر نه خبرکړو. هم په هغه شپه مونږ دوه تېز رفتاره اسونه تر لاسه کړل او کور ته مو پښې سپکې کړې."

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

طبقات ناصري . منهاج سراج. ترتيب وتحشيه، عبدالحی حبيبي قندهاري. اردو ژباړه . غلام رسول مهر. بيا کتنه سيد حسام الدين راشدي. اردو ساينس بورډ، دريم چاپ ۲۰۰۴ م. ۵۹۲ مخ.

۲. شېر شاهي تاريخ. د عباس سرواني ليکنه، د ډاکټر دولت محمد ژباړه، د افغانستان او هند د ښو اړيکو سېمينار په وياړ د کابل پښتو ټولنې چاپ. ۱۳۵۴ ه.ش (۱۹۷۵). مهتمم عبد الريم وحيد. ۱۳، ۱۲، ۱۱ مخونه

۳. شېر شاه سوري او دده زمانه. چالکارنجن قانونگوه. لکهنو ۱۹۲۴ ژباړه ،محمد بابر جاوېد لاهور. مشتاق بک کارنر.

۴. تزک بابري. رشيد اختر ندوي ژباړه. ۱۹۹۹ م. سنگ ميل چاپ لاهور. ۲۷۲ مخ

۵. شېر شاه سوري. ۱۵۴۰ .نه ۱۵۴۵ پوري. ډاکټر حسېن خان. فېروز سنز لاهور. ۱۹۸۷ م

د شېر خان نه شېر شاه

د روپۍ توری په پښتو ژبه کې هره ورځ د کاروباريانو په خوله وي دا توری د شېر شاه له وخته د پېسو لپاره وکارول شو. د روپۍ په نوم لومړۍ سيکه د شېرشاه له نوم سره په بهار کې ضرب شوه، چې دی لا د هند پوره واک هم نه و ترلاسه کړی. تر هغې په هند کې د بهلولي په نوم سيکه رواج وه، چې د بهلول لودي پر وخت معرفي شوې وه او د بابر او همايون تر وخته دا سيکه په بازار کې چلېده.

مغل باچا بابر په ۱۵۴۰ م کې مړ شو، نو د هند په لر او بر کې پښتانه بيا فعاله شول. د سلطان سکندر زوی د بنگال په خاوره واکمن و . ده بهار ته پام نه و

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړی او دومره توان يې نه لاره، چې هند يې له مغلو اخيستی وای، خو دده پلويانو ليدل، چې په سيمه کې د شېرخان اغېز مخ په زياتېدو و. په دې وخت کې شېر خان دوه سياسي ودونه وکړل. د بهار د والي سلطان محمد د کونډې دودو سره، چې د جلال خان لوانۍ مور وه. شېر خان دجلال پوځي اتاليق و. بل واده يې د چونار د واکمن تاج خان سارنگ خاني له کونډې سره وکړ، چې لاډو نومېده او په دې واده د چونار کلا دده لاس ته ورغله.

په ۱۵۲۸ م کې د سلطان سکندر زوی محمود لودي په بهار حمله وکړه او د خپل نوم د سيکې په ضربولو يې دا هم پخپل قلمرو کې شامل کړه. دده د نوم سيکه هم دلته د انگرېزانو پر وخت مونډل شوې وه. شېر خان هم مجبوره شو، چې لنډ وخت لپاره د هغه واک ومني، خو هغه په دې وخت کې د بابر زوی همايون ته ليک واستاوه، چې که سلطان محمود له مغلو سره جنگ وکړو، نو دی به د لودي لښکرو نه بېل شي. د شېر خان پوځي ځواک چې زيات شو. نو دی په بنگال کې له سلطان محمود سره وجنگېده او د

بنگال سيمه يې ترې واخيسته. د گجرات او د مالوې افغانانو لا پخوا د شېر خان پلويان ول. نو ده اوس د ډيلي ته سترگې سرې کړې، خو له همايون سره يې د سياست نه کار واخيست. له هغه سره يې د سولې تړون وکړو او د تړون تر مخه شېر خان د مغلو له خوا د ټول بهار واکمن ومنل شو.

په دې وخت کې هغو افغانانو، چې شېر خان ته يې په ټيټه سترگه کتل، دده تر بېرغ لاندې راټول شول. ددې نه علاوه ده بې شمېره راجپوت (هندو)، مغل، ترک، ازبک او تاجک اميران د انتظامي کارونو لپاره وټاکل. په ۱۵۳۷ کې همايون دده پر ضد وخوځېد او د چنار او د روهتاس کلا گانې يې ترې ونيولې. بيا همايون بنگال ته وړاندې شو او شپږ مياشتې هلته و، خو په واپسۍ کې د چوسه په مقام له شير خان سره په جنگ کې له سختې ماتې سره مخ شو او د ډيلي پر تخت يو ځل بيا افغان باچا کښېناستو.

د مغلو د ماتې لامل دا و، چې همايون د بابر باچا مشر زوی او د سلطنت وارث يو نرم او درويش طبيعته کس و. مرزا کامران له ده شپږ کاله کشر او بابر پخپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوند کې ورته د کابل او کندهار صوبې ورکړې وې، چې دی یې با اختیاره باچا و، خو کله چې بابر مړ شو، نو مرزا کامران د ورور په ضد لښکر وکړو او په پنجاب یې حمله وکړه. ده لاهور او حصار فېروزه ونیول. همایون د ورور دا حق ومنلو او هغه ته یې د پنجاب پراخه زمکه پرېښوده. د بابر درېیم زوی مرزا هندال هم د همایون په مخالفت ډیلي ته ورغلو. هغه وخت همایون په چوسه کې له شېر شاه سره په جنګ اخته و. بیا مرزا کامران ډیلي ته ورغلو، هندال یې لرې کړو او همایون ته یې وویل چې اوس به د شېر شاه پر ضد دده پلوي وکړي، خو هم په دې ورځو کې هغه ناروغه شو او شک یې پېدا کړو، چې ګوندې ده ته د همایون په وینا زهر ورکړی شوي دي. همایون ورته ډېر ډاډ ورکړ، خو هغه له وېرې بیا پنجاب ته وتښتېدو.

کامران د لاهور نه د خپل ورور له حریف شېر خان سره د روغې خبرې پېل کړې. هغه وخت همایون په قنوج کې د شېر خان نه ماته خوړلې وه او د ملتان پر لور روان و. شېر خان د کامران مقابلې لپاره لاهور ته

ولاړو او هغه یې کابل ته په تېښته مجبوره کړو. د بابر څلورم زوی مرزا عسکري نومېده، چې همایون ورته د سمبهل سیمه په واک کې ورکړې وه. ده چې ګجرات ونیولو، نو د ټول هند د باچا کېدو لپاره یې اګرې ته مخه کړه، خو په دې وخت کې ترې همایون وړاندې شو. عسکري د ورور نه بخښنه وغوښته او هغه یې وبخښلو.

په ۱۵۴۰ کې همایون په چوسه کې د شېر خان نه د جنګ په بایللو لومړی اګرې، بیا ډیلي او ورپسې د ملتان له لارې سندھ ته ولاړو. دده د کورنۍ ښځې او ماشومان څه په اګره، نور ډیلي او یو څه په لاهور کې ول. د هغه مېرمنه بېګم باچا په چوسه کې د جنګ په مېدان کې یو خېمه کې پاتې شوه. شېرخان غوښتل چې دا د نور مغل کورنۍ سره کابل ته ورواستوي، چې مرزا کامران پکې واکمن و، خو ملکې شېر خان ته خواست وکړو، چې دا هم هلته (په هند کې) پاتې کېدل غواړي. هغه وېرېده چې کامران به ورسره ښه چلن نه کوي. شېر خان ورته وویل "په دې به زما نوم بد شي. ټوله دنیا خبره ده چې افغانان د عزت او احترام

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاوندان دي، که ته دلته پاتې شوې، نو دا عزت او احترام به خاورې شي. ښه به دا وي، چې ته کابل ته ولاړه شې" د بېګم پادشاه په غوښتنه شېر خان سور هغې ته یو لیکلی فرمان ورکړ، چې پکې لیکلي وو ، " د کابل سیمه ستا په اختیار کې درکوو. زما له خوا به هیڅوک هلته نه ورځي (یعني په کابل به حمله نه کېږي) هغه وخت د کابل د سیمې سرحد د اباسین د لوېدیځې غاړې نه پېل کېده.

شېر خان په ۱۵۴۰ م کال کې د شېر شاه په نوم د هند واکمن شو ، چې دی د ۲۴ یا ۲۵ کالو و. دده د حکومت موده پینځه کاله وه او په دې لنډ وخت کې ده په هند کې دومره پیاوړی سیستم جوړ کړو ، چې وروسته ترې مغلو هم کار اخیسته. دده په سلطنت کې د هند جنوبي برخې، لکه دکن او د پېښور نه وراخوا سیمې نه وې شاملې. همدغسې د کشمیر او د همالیه غرني ریاستونه هم دده له واکه وتلي ول، خو دده حکومت له اټک نه تر بنګاله غزېدلی و ، چې په ۲۶ انتظامي برخو یې وېشلی و. هرې برخې ته به یې سرکار وایه. دا سرکارونه بیا په پرګنو ویشلي ول، د

هرې پرګنې سرکاري چارواکي ، امین ، شقدار ، خزانچي او محرر (لیکونکی) و. محرر به د دوو ژبو (فارسي او هندي) و. د بهار د واکمن په حېث به ده هر دوه کاله وروسته حکومتي چارواکي له یو ځای نه بل ته بدلول، چې د اداري فساد مخه ونیسي او له یوې بلې سیمې سره هم بلد شي.

په هند کې د انګرېزانو په وخت هم سرکاري ملازمان د دوو کالو لپاره په یو ځای ساتلی شول.

د شېر شاه له خوا په لومړي ځل د هند زمکه کچ شوه او د مالیې اخیستل یې د کال د زمکې د حاصلاتو په سر وټاکلو. نتیجه یې دا وه که په یوه سیمه کې به ښه فصل نه و شوی، نو هغوی ته به یې مالیه معاف کړه. په تجارتي مال یې د ګمرک یا د محصول اخیستو کار پیل کړو ، چې سرکاري خزانه پرې جوړه شوه..د ډاک (پوستې) سیستم پخوا هم و ، خو اوس د سړک په سر ډاک خانې جوړې شوې. په دې توګه په هند کې دا لومړی حکومت و ، چې د عامو خلکو دښېګړې او دوی ته د سروسونو ورکولو لپاره یې کار وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شېر شاه تر ټولو مهم كار په ټول هند كې سړكونه جوړول و. ده غوښتل چې سهسرام له اګرې سره ونښلوي، نو د اګرې نه جودهپور او چتوړ ته ، د اګرې نه برهان پور ګجرات او له ملتان نه يې تر لاهور پورې نوي سړكونه جوړ كړل. د سړكونو په دواړو غاړو يې د ونو د كرلو او د مسافرو لپاره سرايونه، چې د مسلمانانو او هندوانو لپاره بېل بېل ول، جوړ كړل. دده تر ټولو مهم سړك جرنېلي سړك دى، چې په انګرېزي كې ورته "ګرېنډ ټرنك روډ" يعنې جي ټي روډ وايي. دا د هند د لويې وچې تر ټولو لومړې غټ او پوخ سړك و، چې د بنګال د سنار ګاون (اوسني بنګله دېش په نراين ګنج كې) نه ترپېښوره غزېدلى و. وروسته بيا مغلو دا سړك له پېښور نه تر كابله وروغځاوه.

دوه زره پينځه سوه كلومېټر اوږد د شېر شاه جرنېلي سړك د هند دا مهم ښارونه پخپلو كې نښلول: كلكته، بنارس، اله اباد، كان پور، ډيلي ، امرتسر. لاهور اوپېښور. ددې لويې لارې بنسټ شېر شاه سوري په ١٥٣٣ م كال په بنګال كې كېښود. د شېر

شاه نه وړاندې د هندو شاهي (وړو كوشانيانو) په دوره كې د پټالي پوترا (اوسنې پټنه) او د ټېكسلا تر منځ لويه لاره وه. په دې سړك هره فاصله كې كاوس مينارونه (يو كاوس څلور ميله وي) جوړ شوي ول، چې د پوسټ خانې كار يې هم وركاوه اوځينې يې تر اوسه پاته دي.

د شېر شاه په بريالیتوب كې دده د پوځ د تكړه جنرالانو او اميرانو لاس و، چې پخپل استعداد به يې ورته كارونه سپارل. په دې توګه هغه د خپلوۍ او سفارش له لارې په منصبونو د نالايقو خلكو د ټاكلو مخه ونيوله، په تېره بيا په پوځ كې يې داسې كسان نه پرېښودل. ده خپلو پوځيانو ته د مياشتني معاش د وركولو نظام هم معرفي كړو او جنرالانو ته به يې لوړه تنخا وركوله. همدا وه، چې د پوځ افسران ورته په هر حال كې پتمن پاتې شول. دده تر ټولو بااعتباره امير خواص خان د بنو د مروتو د قبيلې نه و، خپل نوم يې صاحب خان و او د خپل مشر ورور خواص خان نوم ورته وركړى شوى و، چې په بنګال كې د يو جنګ پر وخت په اوبو كې د ډوبېدو له لامله مړ شوى و. دى د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شېر شاه تر ټولو مهم پوځي جنرال او صلاح کار و او دده د نایب په توګه یې کارکاوه. د جنګ په مېدان کې به ورته مخالفینو توره بلا ویله، چې ښایي یا خو دده رنګ تور و او یا به یې توري جامې اغوستلې. د شېر شاه کشر زوی جلال خان چې سخت قهر ژن و، هغه هم له دده وېرېده. دی ډېر دیندار او عبادت کوونکی کس و او د شېر شاه کورنۍ ته سخت پتمن و.

یو بل امیر هیبت خان نیازي له مغلو سره په جنګ کې د شېر شاه صلاح کار وا و د پنجاب والي یې ټاکلی و. جلال خان د پوځ یو کوماندان او د شېر شاه له زوی جلال خان سره یې د مغلو پرضدد چونار د کلا دفاع کوله. کله چې همایون په خوشاب کې د ایران په لوري په تېښته و، نو د جلال خان پوځ ورپسې و. قطب خان نایب د هغو جنرالانو نه و، چې له مغل باچا همایون سره یې د جنګ پر وخت د پوځ مشري په لاس کې وه. سیف خان ازاخیل سرواني له مغلو سره د جنګ پر وخت ټپي شوی او همایون ته وړل شوی و. هغه دده په مېړانه ورته بخښنه وکړه او خوشې یې کړو.

دشجاعت خان اصل نوم شیخ اسمعیل و او د سور

کورنۍ غړی و. د بنګال په جنګ کې په مېړانه ښودلو ورته شېر شاه د شجاعت خان خطاب ورکړی و. دده له اګرې سره نږدې د ګوالیار کلا د مغلو نه نیولې وه. بر مزید کور هم د سور کورنۍ غړی و. له مغلو سره د جنګ پر مهال دی له خواص خان سره د هغو ډلو مشر و، چې د همایون پسې و. سرمست خان سربنی د شېر شاه دیني ورور و او دده پلار د حسن خان په پوځ کې شامل و. د قنوج په جنګ کې دی د پوځ سپه سالار و. حاجي خان بېټني د بنګال فاتح او د شېر شاه مهم جنرال و. حاجي خان ترین د پنجاب د واکمنو په ډله کې شامل و. جلال خان جالو (جلو) د قنوج د جنګ پوځي کوماندان و. میا خواجه اسمعیل جلواني په غازي پور کې و او د شېر شاه له خوا ورته لیک استول شوی و، چې دی دې د بنګال نه پر مغلو حمله وکړي. هغه د بلې غاړې نه په مغلو برید وکړ، خو دا لیک د مغلو قوماندان محمد زمان لاس ته ورغلو. هغه اسمعیل جلواني سمدلاسه وواژه. دده زوی راې حسین خان جلواني د قنوج په جنګ کې د چپ لاس د پوځي ډلو کوماندان او د پنجاب واکمن و. عیسی

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان نیازي د پنجاب یو سردار او د ناګور والي و. حمید خان کاکړ د چوسه په جنګ کې د پوځ سپه سالار او د ملوټ د سیمې والي و. سید شمس ابادي هغه افغان و، چې د قنوج په جنګ کې یې همایون ته د ماتې ورکولو او دده د تېښتې پر وخت د نورو افغانانو په مرسته د همایون ژوند ژغورلی و.

د پوځ په پرتله د ملکي انتظام لپاره شېر شاه د هرې سیمې ځایي خلکو ته کار سپارلو. دده د مالیې او د ګمرک زباته برخه د هندوانو په لاس کې وه، چې د پېسو په حساب او د دوسیو په ساتنه کې تکړه ول. د خپل سلطنت د پوځي ځواک د ساتلو لپاره شېر شاه لویو کلا ګانو په اهمیت خبر و او په بهار کې د روهتاس، چونار او د شېر ګړه کلا ګانې دده لاس کې وې.

د هند د انتظام او د کلا ګانو له جوړولو سره سره به شیر شاه زیات وخت له هغو راجپوت ریاستونو سره جنګونه هم کول، چې یا خو یې ورته شر جوړولو او یا یې د مالیې په نه ورکولو دده نه سرغړونه کوله. په مرکزي هند کې داسې یوه سیمه چې راې سېن نومېږي

او اوس په مدهیه پردېس کې دې. د غونډۍ د پاڅه جوړه کلا د بهیا پورن مل په لاس کې وه او شیر شاه ته داسې خبر رارسېدلی و، چې هغه ځینې مسلمانې ښځې هلته بند ساتلې وې. شېر شاه دا کلا محاصره کړه او د خبرو له لارې یې پورن مل اړ کړ، چې بهر راوځي. پورن مل په دې اعتبار بهر راووتلو، چې پښتانه خپل لوز نه ماتوي خو د شیر شاه پوځ دی هم هلته ووژلو او ددې کلا نوم اسلام اباد شو، خو اوس د غونډۍ د پاڅه دا ځای د لویې لارې په سر تلونکیو ته یو ه کنډواله ښکاري او راې سېن د یو څو کلو پښتانه په تاریخ خبر هم نه دي.

د شیر شاه په تاریخ کې دا د هغه د بد نوم لپاره یوه بېلګه شوه.

د کالنجر کلا دهندوستان په مرکزي سیمې بندېل کهنډ کې د اله اباد نه سل میله لرې لوېدیځ کې د یوې غونډۍ د پاڅه په اوونیم کلومېټر اوږده ساحه کې جوړه ده. د اریایي عقایدو پر بنسټ دکالنجر کلا نیول د انسان له وسه بهر و. دا د زمکې نه ۱۲۰۰ فټه لوړه ده او دیوالونه یې ۸ میټره پلن دي. محمود غزنوي هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۰۲۳ م کې ددې کلا د نیولو هڅه کړې وه، خو تر یوې لنډې محاصرې وروسته یې پرېښوده. هغه وخت ددې شاو خوا ګڼ ځنګلونه ول، چې د پوځ لپاره د توپونو او نورو اکمالاتو وړل ډېر خطرناک و. د کالنجر راجه د شېر شاه تابع نه و او دهغه یو حریف بیر بهان ته یې هم پناه ورکړې وه، چې د بهاټیه راجه و.

کالنجر د بندیله خلکو ټاټوبی دی او دوی به خپله سیمه په ډېره میړانه ساتله. دوی د مغلو نه زیات د افغانانو نه کرکه کوله، ځکه یو خوسکندر لودهي ددوی ملک وران کړی و، دویمه دا چې شېرشاه د راې سېن له راجه پورن مل سره ډېره بده وضع کړې وه او د کالنجر راجه د پورن مل غوندې ځان شېر شاه ته نه سپارلو، چې پایله یې هسې هم دده مړینه و، نو ځکه هغه په جنګ کې خپل مرګ ته غاړه ایښې وه. دریېمه دا چې اوس راجپوت له بارودو سره بلد ول او هغه وېره یې ترې نه لرله، چې پخوا یې وه او تر ټولو لویه خبره دا چې د نورو سیمو راجپوت هم دلته را ټول ول او د بندیله عامو خلکو هم چریکي جنګ کاوه او افغان پوځ ته به یې په چالاکۍ زیان رسولو.

شېر شاه دا کلا اووه میاشتې محاصره کړې وه. د کلا دېوالونه لوړ ول او د دې لپاره چې د بارودو ګولۍ دننه وغورځول شي، د لرګي ارابې جوړې کړې شوې، چې پوځیان به ورباندې ختل او بارودی ګوله (بم) به یې دننه ورویشتو. دا بمونه د کلا له دیوال سره نږدې زېرمه شوي ول، د کلا دننه د فعالیت د لیدو لپاره شېر شاه پخپله په یوې لوړې ارابې ودرېدو، چې ددې بمونو د تاوان جاج واخلي. په دې وخت یوه ګوله دننه په کلا کې د پریوتو پرځای له لوی دېوال سره وجنګېده اوبهر د بارودو په زېرمه راولوېده. شیر شاه د دې زېرمې سره نږدې و او دده ارابې هم اور واخیستواو د بارودو ګولۍ هرې خوا ته والوتې. د شېرشاه وجود وسوځېده او دی سمدلاسه خپلې کېږدۍ ته یوړل شو. په دې وخت کې هغه خپل جنرال ته د جنګ د جاري ساتلو ووېل او په پوځ کې څوک د باچا د حال نه خبر نه شول. شاهي طبیب دده د علاج هڅې وکړې او درې ورځې وروسته د کالنجر کلا ونیول شوه، نو شیرشاه ته خبر ورکړی شو.

په **۱۵۴۵** م کې د مۍ په **۲۲** نېټه شیر شاه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـالنجر کې پـه تېـې حالـت کې خپلې خېمې کې پـروت و. هـم هغـه وخـت دده د پـوځ افـسرانو دده د دوو زامنـو پـه اړه خبـرې وکـړې، چـې کـوم يـو بـه د حکومـت وړ وي؟. د باچـا د مړينـې خبـر هـم پټ وساتل شـو. د شېرشـاه سـوري لـس زامـن ول، چـې عـادل خـان، جلال خـان او رشـيد خـان د يـوې مـور نـه ول او قطب خـان، سليم خـان، کمـال خـان، رکـن خـان، نـصرت خـان، نـور خـان او قـايم خـان د نـورو مېنـدو نـه ول. د شـېر شـاه دا پـلان و، چـې تـر خپلـې مړينـې وروسـته خپـل سـلطنت پـه دووزامنـو ووېـشي. دوی دواړه پـه جنـگ کـې تکـړه، خـو د سياسـت پـه ميـدان کې بې کاره ول.

عـادل خـان بـا اخلاقـه خـو سـست او د فېـصلې کولـو تـوان يـې نـه لاره. جـلال خـان لکـه د تونـدې سـيلۍ ښـه پـوځي، خودسـر اوکينـه لرونکـی و. مخالفـت يـا پـه اعتـراض بـه سـخت پـه قهـر شـو او خلـک بـه تـرې ويرېـدل. د جنگـي مهـارت لـه کبلـه د پـوځ پـه ځوانـانوګران و. د شېرشـاه پخوانيـو باتجربـه اميرانـو بـه وربانـدې شـک کـاوه. د شېرشـاه يـوه کمـزوري دا وه، چـې نـه يـې څـوک وزيـران ول اونـه يـې د شـورا مجلـس، د پـښتنو د جرګـو

روايـت يـې لـه سـره خـتم کـړی و. د هغـه اميـران يـواځې جنگيـالي سـرداران ول، چـې د هغـوي کـار جنـگ کـول او زمکـې سـاتل وو. هغـه خپلـو اميرانـو تـه لـوړې تنخـواه ګـانې ورکـولې، چـې د خپـل قـام او ټبـر مرسـتې تـه اړيـن پاتـه نشي. پـه دې توګـه شـېر شـاه لـومړی باچـا و، چـې پـه هند کې يې د فساد او د ماما خېلۍ مخه ونيوله.

اخـر پـه کـالنجر کـې پـه دې وړانـديز زيـات امېـران پـه يـوه خولـه شـول، چـې دواړو ورونـو تـه دې د پـلار د مړينـې خبـر واسـتول شـي. هـر څـوک چـې کـالنجر تـه اول راورسېده، هغـه بـه باچـا وي. مـشر عـادل خـان هغـه وخـت پـه رنتهمبور پـه کلا کې و، چـې ددې ځـای نـه يـو نـيم سـل ميلـه لـرې و. د ده زوی محمـود خـان د نيکـه پـه کېمـپ کـې و، دی يـې راوبللـو، ليـک يـې ورتـه ورکـړ، چـې سمدلاسـه پـلار تـه ورشـي او هغـه خبـر کـړي. دويـم ليـک يـې جـلال خـان تـه رېـوا نـومې پـوځي چـاونۍ تـه ور ولېږلـو، چـې د کـالنجر نـه پنځـوس ميلـه نبـغ پـه لاره پروت و.

جلال خـان تـه چې د پـلار د مړينې خبـر راورسېدو، نـو دی د جنـګ پـه مېـدان کې و. ده خپـل احـساسات ځرګنـد

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه کړل او د یو منظم پوځي افسر په څېر یې د راجپوت ځواک پر وړاندې خپلې حملې جاري وساتلې. هغه ته دا کمزوري ښکاره شوه، چې د دښمن په مقابل کې دې جنګ بند کړي. هغه وخت ممکن د جنګ بندول ورته نور تاوان اړولی وای. ځلور ورځې په جنګ اخته و، ترڅو چې مېدان یې وګټلو، نو بیا کالنجر ته روان شو.

عادل خان سره ځلور ورځې وې، چې که غوښتلي یې وای نو کالنجر ته رسیدای شو. او که نه په اګرې کې، چې د رنتهمبور ته ډېر نږدې و، خپل حکومت اعلان کړی وای، خو دی هم هلته پاته شو. جلال خان چې په پینځمه ورځ راورسېدو، نو مشر وروریې نه و او دی په هاغه ورځ د شیر شاه د ځایناستي په توګه د هند باچا اعلان شو. بنایي د اور لمبو د شېرشاه سږو او زړه ته تاوان رسولی و او دی د خپلو ټپونو له لاسه په خپله خېمه کې د سوځېدو په درېمه یا ځلورمه ورځ مړ شوی وي. دده مړی یې هم هلته د کالنجر کلا ته نږدې په خاورو کې امانت کړو او وروسته یې سهسرام ته یې یوړو او په هغه مقبره کې یې خښ کړ،

چې پخپل ژوند کې یې جوړه کړې وه.

په راتلونکو څو میاشتو کې عادل خان په مېوات کې د خپل حق لپاره د جنګ اعلان وکړو، خو جلال نه یې ماتې وخوړه او بهار ته ولاړو. ددې نه وروسته د تاریخ پاڼې سپینې دي، چې عادل څنګه او د چا له خوا ووژل شو او که نه پخپل مرګ مړ شو. د ده د اولادونو او مېرمنو په اړه هم څرګنده نه ده چې څه شول. د سهسرام په هدیرو کې د دوی قبرونه تراوسه شناخت نه لري.

اسلام شاه د پلار په حکومتي او پوځي تګلاره روان و، خو په هر چا به یې شک کاوه او کله چې خواص خان په څېر دینداره او سوري کورنۍ ته پتمن جنرال یې ووژلو، نو د شیر شاه امیران ترې بېل شول. دی پخپله د عقیدې ټینګ مسلمان و، خو مذهب یې د سیاست نه بېل کړو. دده انصاف په دوو اصولو ولاړ و: یو دا چې هره فېصله دې په وخت او عدالت دې له ټولو سره یو شان وي. دی د خپل پلار په شان خواریکښ او د حکومت په معامله کې سخت ګیر و. دده په هر سرکار (ولسوالۍ) کې ځلور زره سپاره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

عامو خلکو د ساتنې لپاره تېار ولاړ ول. د شېر شاه له خوا ملکي انتظام ده نور هم ښه کړو او له کومو خلکو سره چې مالي مرستې کېدې، هغه يې په ځای ساتلي وو.

خو د شير شاه د تکړه واليانو په لړې کولو ده اګره خپل زوی ابراهيم سور او لاهور خپل د خورمېړه احمد خان سورته ورکړل، چې نه په حکومت او نه په اداره پوهېدل. په دې وخت کې د شېر شاه يو وراره سکندر سور هم په اګرې کې د ابراهيم په مقابله کې راووتلو او پخپل نوم يې سيکه هم ضرب کړه. د بابر زوی همايون، چې د ايران له باچا سره يې پناه وړې وه، د هند د حالاتو نه خبر شو، نو د پلار د سلطنت د تر لاسه کولو لپاره بيا د کندهار د لارې هند ته روان شو. ده د جلال خان په ژوند کې د لوېديځ پنجاب سوري اميرانو ته د پېسو په ورکولو دوی له ځان سره يو کړي ول. اسلام شاه د يوه ناسور دلاسه په ۳۰ اکتوبر ۱۵۵۳ م کې د اته کاله حکومت نه وروسته مړ شو او په سهسرام کې ښخ شو.

اسلام شاه د هند راجپوت او نور نامسلمه دومره

نازول، چې افغانان به ترې ګيله من ول. دده يو لوی جنګي مشاور د ربيمې طبقې هندو هېم چندرا (هيمو) و. عادل شاه بيا تر دې حده هېم چندرا ته اختيارات ورکړل، چې دده لپاره مغلو سره جنګېده. مغلو به هيمو ته په سپکه کتل، چې افغانانو ته ډېر پتمن و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

۱. شېر شاهي تاريخ. د عباس سرواني ليکنه، د ډاکټر دولت محمد ژباړه، د افغانستان او هند د ښو اړيکو سيمينار په وياړ د کابل پښتو ټولنې چاپ. ۱۳۵۴ هـ.ش (۱۹۷۵). مهتمم عبد الرحيم وحيد. ۱۲۲، ۲۵۷ مخونه

۲. د ډيلي د پښتنو باچاهانو تاريخي جدول. ايډورډ ټهامس ۱۸۷۱ م. د ۳۹۸ نه ۴۱۰ مخونه.

مقبرې او کلا ګانې

په دې کې شک نشته، چې د شېر شاه ټاټوبی سهسرام و، ده د خپل ماشومتوب او د ځوانۍ ښه وختونه دلته تېر کړي ول. دا ښاريه د پټنې نه نږدې دوه سوه کلوميټره لرې ده، خو د بهار په لر او بر کې د شېرشاه د نوم ځايونه ښيي، چې دا د هغه خپل وطن و. د پټنې د لوی پوليس سټېشن مشر ته مې چې کله د شېر شاه نوم واخيستو، نو راته يې وويل "شېر شاه د بهار سپوت و، هغه ددې ځای اوسيدونکی و او مور يې چرې پردی نه ګڼو" د شاه آباد، شېر ګهاټي، شېر پور او شېر ګړهـ دا خو نومونه دي، چې اوس هم د هغه د دور انګازې لري. په دی کې مې ځينې ځايونه پخپلو سترګو وليدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شیر شاه مقبره د اوبو په منځ کې ده ، دا په یو دُکانچه چې له زمکې څخه دېرش فټه لوړه ده او څلور گوټیز شکل لري، جوړه ده او چارچاپېره یې یو زر مربع فټ تالاب جوړ دی، چې ۳۸ فټه ژور دی. د اوبو د تالاب نه دا مقبره ۱۵۰ فټه لوړه ده. د مقبرې څلورو گوټونو ته گومبدې جوړې دي او د لویې دروازې لاندې ته خانه ده. دننه یو لوی هال دی، چې چارچاپېره یې محرابونه د اویوه برنډه تړې تاوه ده. د هرې خوا نه چت په څلورو محرابونو ولاړ دی اود هر یو محراب په منځ کې د اوسپنو کړې دي، چې یو وخت به پکې څراغونه ځوړند ول . د قبلې خوا ته درې محرابونه دي او د دېوال په تیږو قرآني آیتونه لیکل شوي دي. دا هال هشت پهلو دی او شپاړس کړکۍ لري، چې په دې توگه یې دا هال په ۳۲ برخو وېشلی دی .

د شېرشاه د قبر د پاخه لویه گومبده ۲۳ فټه لوړه ده، چې د اوسپنې د لوی زنځیر برخه پکې پاتې ده. دده قبر فرش نه لږ لوړ جوړ دی او د ښنو لوري ته یې اته نور قبرونه دي، خو په یو هم نوم نه دی لیکل

شوی. د مقبرې د دېوالونو تېږې بې ترتیبه ایښودل شوي دي او وروسته وربانديې په دېوالونو پلستر کې رنگ لگېدلی دی، چې لږ لږ اوس هم ښکاري.

دلته یو وخت نیلا او سپین کاشي خښتې هم کارول شوې وې، چې اوس یې هم یو نیم ژېړ بخنه ټوټه پاتې ده. د نقاشۍ خال خال نښې هم دي، چې نیلا رنگ پکې واضح دی. د بهر نه دا مقبره درې پوړیزه ښکاري، چې ځینې برخې یې نمایشي دي. په دویم او درېیم پوړ کې وړې چترۍ او گومبدې په تیږو جوړې دي. مقبرې ته د ورتلو لپاره ددې په شمال کې درې سوه فوټه اوږده یوه لاره جوړه ده.

د ۱۲۳۲ م کال په سپتمبر کې یو انگرېز پیټر مندي ددې روضې یو انځور جوړ کړی و، چې ددې د تالاب په غاړه ونې لگېدلې وې او ټول ځای پاک صفا ښکاریدو. ښایي د مغلو پر وخت هم دا سیمه په ښه حال کې وه. د نولسمې پېړۍ په سر کې چې انگرېزانو دا سیمه ونیوله، نو دلته یې د تاریخي ودانیو سروې وکړه او هر څه یې د کاغذ پر مخ ولیکل. د ۱۸۱۲ او ۱۸۱۳ په دوو کلونو کې انگرېز سروې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوونکي فرانسس بوکانن، چې د سهسرام کوم انځور راښيي، هغه ورباندې پخپله هم د شرم احساس ښکاره کوي. دی لیکي، " د مقبرې د تالاب د کنستلو نه وروسته ددې په خاوره شاوخوا یو کچه دېوال جوړ و، چې اوس وران دی. دلته ونې نه لیدل کیدې، د قبر ته ورتلونکې لاره په اوبو کې پټه او هغه وړه کوټه، چې ددې په سر کې جوړه وه، ړنګه ده. د روضې شاوخوا هر ډول قبرونه او گومبدې ښکاري، ددی په لوېدیځه غاړه عیدگاه جوړه وه. د مزار دروازه په یوې تېږې بنده کړی شوې ده، دې ته ورتلونکی پل مات شوی و اودا ښه خبره ده، چې څوک ورته نږدې نشو ورتلی، که نه له دې ځایه به دېر شیان ورک شوي وای".

بوکانن په سهسرام کې یو فقیر ولیده، چې ځان یې د شېر شاه د کورنۍ غړی باله، خو هیڅ چرې د هغه قبر ته نه و ورغلی. انگرېز افسر په یوې کشتۍ کې د تالاب نه د مقبرې ودانۍ ته ورغلو او لیکي: " په تالاب کې د انسان او د ځناورو فضله مواد ښکارېدل، ډېرو هندوانو دلته ځانونه مینځل او ان ددې اوبه یې څښلې. د اینځر د ونو جرړو د مقبرې دېوالونه او ددې

چا چاپېره ورو ودانیو ته ښه زیان رسولی دی، ددې یوه گومبده پرېوتې ده. د شېرشاه ددې مقبرې د ساتنې لپاره د وقف زمکې وې."

ښایي د انگرېزانو پر وخت دا ځای پاک کړی شو او کله چې نامتو لرغون پوه جارج کننگهم څو کاله وروسته سهسرام ته ورغلو، نود شېرشاه د مقبرې په اړه لیکي: " په هند کې مې د تاج محل نه وروسته دومره ښکلې مقبره نه وه لیدلې"

د شېر شاه د مقبرې نه نیم میل اخوا شمال کې دده د زوی اسلام شاه (جلال خان) مقبره ده، چې نیمگړې پاتې ده. دده د مقبرې گومبده لسو نه پینځلس فټه لوړه جوړه اونقشه یې هم هاغسې ده لکه چې د شېر شاه د مقبرې وه. په دې گومبده کې له اسلام شاه سره دده اخښی عادل شاه سورهم خښ دی او د ماشومانو پینځه قبرونه هم دي. اسلام شاه په **١٥٥٣** کې په گوالیار کې مړ شو، نو زوی فېروز خان ماشوم و. دده خپل اخښی (د ښځې ورور) مبارز خان د خپل زوی سرپرست جوړکړی و، خو د هغه په جنازه کې دده دواړه ماشومان ورک شول. مبارز خپل خوریونه ووژل

(c) ketabton.com: The Digital Library

او پخپله يې د سلطان عادل شاه په نوم په ګواليار کې خپله باچاهي اعلان کړه. دا د مبارز خان لويه تېروتنه وه، ځکه که ده د شېر شاه سور د لمسي د سرپرست په توګه باچاهي کړې وای، نو ډېر پښتانه به د سورکورنۍ د نومونو په وياړ ورسره يو شوي وای، خود حکومت حرص د عقل دښمن وي. ښايي دا ماشومان د وژنې نه وروسته د اسلام شاه وفادارو ملازمانو دلته خښ کړي وي.

د شېر شاه د مقبرې په جنوب کې دې مقبرې ته ورته يوه بله مقبره هم ده، خو دا هم نيمګړې پاتې ده او د قبر د پاخه څپر هم نشته. ځايي خلک وايي، چې دا د شېر شاه د پير روضه ده، خو ثابته نه ده. د سهسرام د ښار په منځ کې د شېر شاه د پلار حسن خان سور مقبره هم ده، چې چار چاپېره ترې لوی دېوال تاو دی. دا يو مستطيله ودانۍ ده، چې په ختيځ، شمال او جنوب لوري دروازې لري او هر يو ګوټ ته يې يوه ګومبده وه. لوېديځ لوري ته يې يو جومات دی، چېجوړښت کې د شېر شاه د مقبرې په شان دی، خو وړوکی او دوه دروازې لري.

د دې ودانۍ په کتلو انګرېز سروې کوونکی بوکانن ، ډېر د شرم او د کرکې احساس کوي. وايي: " تحصيلدار يا ماليه اخيستونکی، چې مسلمان دی له جومات سره جوخت خپل کور جوړ کړی دی او ښه پاک يې ساتلی، يو کس ورله هره ورځ صفاي کوي او دی ورله معاش هم ورکوي، خو مقبره او جومات يې بې غوره ساتلي دي، چې د اينځر د ونو په جرړو ورو ورو په ړنګېدو دي. کله چې انګرېزانو دا سيمه ونيوله، نو هغوی دلته يې خپل ګودام جوړ کړو او د مقبرې په کوټه کې يې خپله اسلحه وساتله. اوس دلته لوښي لرګي ايښي دي او دا ټول د کوليانو(بار وړونکيو) ، مزدورانو او د عامو خلکو د تګ راتګ ځای شو. يو اځې د قبر دروازې يې په خاورو بندې کړې دي، نه د اينځر ونې وبستل شوې او نه ددې صفايي کېږي".

په نولسمې پېړۍ کې د سهسرام زياتره کورونه د خښتو جوړ و اوکاشي خښتې به هم پکې کاربدلې، کوڅې يې تنګې او کږې وږې وې، خو بوکان ته د بهار په پرتله ښه حالت کې ښکاريده. هغه وخت دلته د هندوانو په پرتله مسلمانان په زيات شمېر کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسېدل او د دوی هديرې پکې هر ځای ښکاريدې.

بوکانن د شېر شاه د کور يادونه کوي او وايي: "د شېر خان کور د ښار په شمال کې جوړ و، چې اوس پکې د خښتو ډېرې ښکاري. د دې يوې غاړې ته هندو مندر جوړ کړی شوی دی، خو ددې کنډوالو او د خښتو شمېره دومره کمه ده، چې گومان نه کېږي چې شېر خان به دلته اوسېده.

يو پير زاده چې شاه صاحب (سجاده نشين) نومېږي، د خپل باغ دروازه راته پرانسته چې هر ډول مېوې او گلانو ونې او بوټي پکې ول. د سهسرام کلا اوس هم شته، چې ده (شېر شاه) به پکې ژوند کړی وي. د سهسرام نږدې غرونه ترې درې ميله لرې دي او يوه تنگه لاره پکې جوړه ده. ځېرمه ورته د کدرا سيند بهېږي. د شاه صاحب د کورنۍ يو تن (مشر) ددې سيند د پاڅه پل جوړ کړی و.

د سهسرام کلا د هگۍ په بڼه جوړه ده او دواړو غاړو ته يې لوی فصيل په سر گول برجونه دي. په دې کلا کې درې پوړيزه ماڼۍ رنگ محل نومېده، چې تشې کنډوالې يې پاتې دي او عام خلک ورته "قلعه"

وايي. د کلا زياته برخه اوس د پوليسو تانې او نورو ودانيو اخيستې ده. د ښار نه يو ميل لرې په جنوب کې د علاول خان مقبره ده، چې ددې ټولو مقبرو جوړونکی د شېر شاه مهندس و. دا مقبره ساده او ښکلې ده، خو ددې حالت هم ښه نه دی او يو وخت دې مقبرې ته نږدې يوه فاحشه خانه هم وه."

علاول خان سور د جون پور د يو سردار محمد خان سور زوی و. په هند کې د هغه د لاس جوړې شوې ځينې ودانۍ د شېرشاه او پخپله د علاول خان د لوړ فکر ښکارندوی دي. پخپله شېر شاه د هند د مهمو ودانيو مشاهده وکړه، چې د هندوانو معبدونه او د مسلمانو باچاهانو له خوا جوړ شوي جوماتونه او کلاگانې پکې وې. ده د لوديانو جوړښت هم وليدو او په سهسرام کې يې د خپلې مقبرې نقشه پخپله جوړه کړه، چې د هندوانو د معبد په څير د اوبو په منځ کې ده.

د سهسرام په ختيځ کې د غرونو د پاڅه د شېرگړه کلا ده. د کلا تېره هم سور بخنه ده. د سهسرام په لوېديځ کې کاو سيند بهېږي، چې په جنوب کې له يو بل وړوکی سيند کودرا سره يو ځای کېږي. د دې پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

غاړه شېر شاه یو مضبوط دېوال جوړ کړی و، چې د یو پله نه په غرونو کې شېر ګړه ته د ورتلو خفیه لاره وه. په برسات کې دا سیند ډېر سېلابي وي، خو په ژمي کې یې اوبه کمې وي. که څه هم په شیر ګړهـ کې وړوکی بازار او کورونه ول، خو دا د شېر شاه مرکز نه و او ښایي د خپلې کورنۍ لپاره یې یو خوندي ځای ګڼلو، چې په بیړني حالت کې دده خزانه او نور اکمالات پکې ساتل کېده.

شېر ګړهـ د غرونو په ډډه کې پټ ځای دی او د لرې نه د غرونو یوه برخه ښکاري.

همایون چې د ډیلي پر تخت بیا کښېناستو، نو د اسلام شاه د اخښي عادل شاه سوري د کورنۍ د ټولو غړیو د ووژلو امر یې ورکړ. هغه وخت وېرېدلو ښځو په شېرګړهـ کې پناه واخیسته، خو اخره کې وربانديې ټول رسد بند کړی شو. کله چې دوی تسلیم شول، نو ټول یې د قلا د فصیل نه لاندې وغورځول.

په بهار کې د روهتاس تاریخي کلا د شېرګړهـ نه ۷۰۰ فټه لوړه ده، چې د سون وادۍ ترې ښکاري. شېر شاه په ۱۵۳۷ م کې دا کلا د راجپوت نه ونیوله.

د روهتاس سیمه د لوړ غره د پاڅه په ۲۸ مربع میله زمکه کې خپره وه او دېرش کلي پکې اباد ول. کلا ته ورختونکې هره یوه پوړۍ ۱۲ نه تر اتلس انچه لوړه ده او اس وربانديې په ګرانه ختلی شو. دې کلا ته به تکړه ځوانان ختلی شول. ددې قلا ساتونکي د شروع نه د راجپوت قام خلک ولاو د چندرابن کورنۍ سره وه. دلته د اوبو درې تالابونه د دوی د راجه ګانو (بن راجه، ګور راجه او چندرابن وغېره) په نومونو دي.. شېر شاه دلته د پخوانۍ کلا په منځ کې نوې کلا جوړه کړه، چې د ختیځ نه لوېدیځ ته ددې ساحه یو میل او شمال نه جنوب ته نیم میل وه.

په ۱۵۴۲ م کال د مې د میاشتې په پنځویشتمه نېټه شېر شاه د جهلم نه لس میله سوېل لوري ته د روهتاس په نوم د یوې بلې کلا د بنسټ ډبره کېښوده.

د لویو کلا ګانو جوړونکي شېر شاه په ۱۵۴۱ م کې د ډیلي په جنوب کې د اندر پرستها تاریخي ځای د خپلې کلا لپاره غوره کړو، چې اوس د زاړه کلا (پرانا کلا) په نامه یادېږي. دلته یو جومات هم دی او پلان یې دا و، چې دا به ټول په سپینو مرمرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړېږي، خو دا تېره خلاصه شوه نو بیا مهندس ډېر په مهارت د سرو تېږې په کارولو دا جومات پوره کړو.

دکلا په منځ کې یو گول برج دی چې اوس ورته "شېر منډل" وایي. دا اته څنډې لري (هشت پهلو) او په بره پوړ کې یې هرې خوا ته محرابونه دي، دا هم د هندو جوړښت په شان دی. وروسته بیا شېر شاه دلته خپل کتابتون جوړ کړو او یو ماښام ددې له پوړو راپرېوتو او مړ شو.

په بهار کې د سهسرام نه وروسته د سوري کورنۍ مېشت ځایونه د چېن پور په سیمه کې وو. دا په ځینو تاریخونو کې د چوند په نوم او په پارسي متنونو کې کله "جېند" او کله "جوند" لیکل شوی دی. د چېن پور نه دوه میله ختیځ کې یو تاریخي مزار د مولي خان نومې دیني څټې په قبر جوړه ده. دده خپل نوم بل څه و، خو زیارت یې نږدې د ماهوله نومي کلي په نوم یادیږي. دا مقبره د تېږې نه جوړه او گومبده لري او د خاورونور قبرونه هم ورسر جوړ دي.

د چېن پور په لوېدیځ کې د بختیار خان مقبره ده، چې د ده مشر زوی فتح خان د شېر شاه زوم و. دده

مقبره د حسن خان د مقبرې په شان جوړښت لري، خو په ښه حالت کې ده. ددې چار چاپېره د تیږو دېوال دی او شاو خوا ترې ونې کرل شوي دي، خو ددې زړو ونو جرړې اوس د مقبرې یو دېوال ړنگ کړی دی. د مقبرې او د غونډېو تر منځ یو وړوکی سیند دی. په دې گومبده کې پینځویشت قبرونه ول، چې ځینې پکې د چت نه راڅڅېدلو اوبو خراب کړي دي. مرکزي قبر اوس هم پر ځای دی او دولس دیارلس لوی او واړه قبرونه هم ورسره دي، چې ټول د یوې کورنۍ معلومېږي. دا څرگنده نه ده چې فتح خان کوم ځای خښ دی، خو داسې ښکاري چې دی به له خپلو ښځو او ماشومانو سره یو ځای وژل شوی وي.

د فتح خان یو کشر ورور داود خان د مغلو د برلاسۍ پر وخت دا هدیره جوړه کړې وه. دده قبر د پلار د قبر نه لږ لرې، خو وړوکی دې او گومبده وربانديې نشته.

د بختیار خان د مقبرې په جنوب ختیځ لوري د اوبو یو لوی تالاب دی. ددې مقبرې مجاور اتیا (جریبه) ښیرازه زمکه لري اود انگرېزانو په حکومت کې یې هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مقبرې د ساتنې لپاره د مياشتې لس دولس روپۍ اخيستې، خو د انګرېزانو په رپورټ کې ليکلي دي، چې دی د مقبرې خيال نه ساتي او دلته يو پير درګاه ته زيات عقيدت لري، چې عثمان شاه نومېده او د شېرشاه نه وړاندې هلته موجود واو وايي چې دا هر څه د پير په برکت کېږي.

عثمان شاه د سيمې د برېخ پښتنو لپاره يوه سپېڅلې ځته ده. د پير عثمان قبر د سيند په لوېديځه غاړه پر يوه لوړ ځای جوړ دی او د پاڅه پرې ګومبده نشته. ددې چاپېره يو دېوال دی، ددې په شمال لوېديځ کې د بختيارخان خوريي حسين خان خښ دی، چې د پير عثمان د قبر دېوال يې پوخ کړی و. دده ښځې ماشومان او نور خپلوان هم په دې هديره کې خښ دي ، چې په ځينو باندې ګومبدې ولاړې دي. دلته يو وړوکی جومات هم جوړ دی.

داود خان د پير عثمان زيارت ته نږدې په غونډۍ يوه باره دري جوړول پېل کړي وه، چې نيمګړې دېوالونه يې پاتې دي.

په نولسمي پېړۍ کې د چپن پور زمين دار يو

پښتون و. هغه خپل زوی د انګرېزانو ديوان (منشي) ته ولېږه او ورته ويې ويل، چې دلته ټول دوه نيم سوه کورنۍ دي او په دې کې پنځوس کورونه د پښتنو ول، خو اوس پکې يوولس کورنۍ پاتې دي، خو د ګاونډي سيمې زمين دار انګرېز ته وويل، چې دلته د پښتنو سل کورونه پاتې دي.

د بهار د نورو سيمو په پرتله په چپن پور کې د پښتنو کورونه ښه جوړ شوي دي. د هر کور سره د ختو يوه کلا هم شته، چې ښه ساتنه يې کېده. د سيمې راجپوت دلته له پخوا راهيسې مېشت ول. دلته د دوی زړه کلا اوس هم شته، چې چارچاپېره ورته د اوبو خندق جوړ و او د دفاع لپاره يې کاراوه. ددې د پاڅه د شېرشاه يا د مغلو پر وخت يوه نوې کلا جوړه شوې وه، چې په کنډوالو کې يې خلکو د اوسېدو نوي کورونه جوړ کړي او يو مسلمان پير هم دلته خښ دی.
د مغل باچا شاه جهان پر وخت د روهتاس ګړهـ د کلا کوماندان اخلاص خان نومېده او د چپن پور سيمه هغه ته د جاګير په توګه ورکړې شوې وه. ده د کلکتې په سړک د اخلاص پور په نوم يوه ښاريه اباده کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نولسمې پېړۍ کې د چېن پور هندوانو دعوه وکړه چې د سیمې پښتانه پخوا راجپوت ول او وروسته مسلمانان شوي ول او ځان له دوی بېل ګڼي.

د مغلو پر وخت دې راجپوت هندوانو په نورو ځایونو کې ځان له کورونه جوړول او دوی سره به یوځای نه اوسېدل، خو د انګرېزانو په حکومت کې ورته هغوی د ژوندضمانت ورکړ، نو ورو ورو یې بېرته د دوی په منځ کې ژوند پیل کړ.

د هند د اریایي عقیدې پر اساس د ټولنې خلک په څلورو طبقو یا برخو وېشلي دي. برهمن تر ټولو لوړ او د معبدونو ساتونکي، ورپسې کهشتري یا جنګیالي چې ټول راجپوت پکې شامل دي، درېیم وېش یعنې کرونده ګر او تجاران او ټیټه طبقه یا شودر، چې د ټولو خدمت کوي. کله چې راجپوت هندوان په بهار کې مسلمانان شول، نو دوی ځانونه د پښتنو انډول ګڼل. د اسلام نوم د دوی لپاره بس نه و، همدا وه چې دوی ځانونه د پښتنو په توګه ورپېژندل او همغسې، چې د پښتنو قامونه ول، دوی هم ځانته د یو قام نوم غوره کړ.

په پټنه کې یو استاد راته داسې پښتون راوپېژندلو. شپېته کلن محمد اظهار خان وایي، چې دوی یوسفزي پښتانه دي. دی سرکاري ملازم و او اوس اووه زامن لري. ده راته وویل، چې دوه سوه کاله پخوا به یوسفزي پښتانه د بمبۍ نه بهار ته راتلل، چې زیاتره به یې د آسونو تجارت کاوه. وروسته دوی له ځایي ښځو سره ودونه وکړل او تش د قام نوم ورسره پاتې شو.

اظهار وایي: دی د هغو پښتنو نه دی، دی پټنې ته نږدې د دهمار په کلي کې ژوند کوي. دلته ټول څلور سوه کورونه دي، شل ، پینځویشت پکې د مسلمانانو او هغې کې هم یو کور دده دی. دده په وینا ، د راجپوت له کلیو سره ښځه د پښتنو دولس کلي اباد دي، چې د یو څو نومونه داسې دي: پیرو، ابراهیم پور، ملکي، داون او داسې نور... اظهار دعوه کوي، چې ډېر خلک ځان ته پښتانه وایي او له خپل نوم سره د "خان" توری لیکي، خو دوی د پښتنو ځانګړتیا نه لري.

ما ترې پوښتنه وکړه، چې د پښتون ځانګړتیا څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي؟ نو راته يې په ګوتو وشمېرل .

لومړی: د نورو خلکو لپاره به د لاس روغبړ مهم نه وي، خو پښتون به تل درته لاس راوړاندی کوي او تا سره به تود روغبړ کوي .

دويم : کله چې پښتون درسره لوز وکړي، نو هغه به ارو مرو پوره کوي، دوی وعده خلافي نه کوي.

درېيم: پښتانه په نورو مسلمان قامونو کې واده نه کوي، که څه هم دا دود اوس په بدليدو دی..

څلورم: د واده پر وخت به پښتنه ناوې چرې هم د مېلمنو په وړاندې نه راښکاره کېږي او کله چې يې د پلار له کوره وباسي، نو څادر يې پرې غوړولی وي.

پېنځم: د پښتنو ښځې د پرديو سړو مخې ته نه راښکاره کېږي.

شپږم: که تاسو د پښتنو کورونو ته ورشئ، نو سړي له سړو سره کښيني او ښځې به په کور کې دننه له ښځو سره کښيني. که يو څوک په چا ظلم کوي او يو پښتون نږدې وي، نو دی به د مظلوم مرستې ته ضرور راوړاندې کېږي.

اظهار د خپلو خبرو په پای کې وويل، مونږ په

پښتنو ډېر وياړو، ځکه دوی په افغانستان کې تل له لوی قدرت سره جنګېدلي دي.

د اظهار له خبرو مې دا نتيجه واخيسته، چې په بهار کې د پښتنو له نوم سره يو افسانوي تړاو پاتې دی. د ټولنې بې وزلې، له عامو خلکو سره سپک سلوک، چې ځينو ځايونو کې مې پخپلو سترګو وليدل او د زړو رواياتو ختمېدل يوه نارامي رامنځ ته کړې ده. په دې حالاتو کې ممکن پښتنو پکې څه نا څه مثبت کارونه کړي وي، چې اوس د بهار هر مسلمان له خپل نوم سره "خان" ليکل غواړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذ

۱. د فرانــــسس بوکـــانن رســـاله . د ۱۸۱۲ او ۱۸۱۳ م تـر مـنځ د شـاه ابـاد ضـلع د سـروې پـر وخـت ليکـل شـوې وه. ۱۹۲۲ م کې د بهار د پټنې حکومت چاپ کړو. ۱۳۴ مخ

پـټـنـه د تـصـوف ښـار

پــه ۲۰۰۰ مــيلادي کــال د پنجـاب د چنـدريګړ پــه يــو نړيــوال کـــانفرنس کـــې د افغانـــستان اســـتازي اســـتاد عبـدالخالق رشـيد د پټنـې د اره پوهنتـون د اردو ژبـې يـو استاد شـاه حسين احمـد سره وليـدل، چـې ځـان يـې ورتـه د شـاه ارزانـي د سـجاده نـشين پـه توګـه هـم وروپېژنـدلو. د نـورو پوښـتنو او ځوابونـو نـه ځرګنـده شـوه، چـې ده هـم هغـه ارزانـي يـاداوه، چـې د پيـر روښـان د غورځنـګ يـو غـړی، دده مريـد اوخليفـه و او د پـښتو تـصوف او د ادب نه څو سوه کاله ورک و.

پــه بــل کــال چــې اســتاد رشــديد د يــوې بلــې غونــډې لپـاره پټنـې تـه لاړ، نـو د ارزانـي مـزار يـې وليـدواو ددې خبـرې پخلـی يـې وکـړ، چـې آيـا دا هماغـه مـلا ارزانـي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خښکي (خوښگي) دی، چې د شپاړسمې میلادي پېړۍ په وروستیو کې د تصوف د لارې د اسلام د دین د خپراوي لپاره روان شوی و؟.

د پټنې ښار په لومړي ځل د شېر شاه له خوا د بهار پایتخت کړی شو. له دې وړاندې بهار، چې اوس ورته بهار شریف وایي، چې د گیا په ختیځ کې په ۴۲ کلومیټرۍ کې د دې سیمې مرکز و. دا اوس د یو صوفي شاه شرف الدین د زیارت لپاره نوم لري او یو وخت د پوهې او علم مرکز و.

د بهار شریف د شاوخوا سیمو په کلو بانډو کې د پښتنو ببلا ببل قامونه ژوند کوي، خو د دوی شمېره دومره لږه ده، چې یواځې د تاریخ استادانو ته معلومېږي.

هسې خو د بهار په هره دوه کیلومیټرۍ کې د یو صوفي زیارت جوړ دی، خو د پټنې نه سهسرام ته په لاره ما دا زیارتونه ولیدل. په ۲۰ کیلومیټرۍ کې د شېخ کمال الدین یحي زیارت دی، چې د سهروردیه طریقې پیر و، دده مزار ډېر په شین ځای کې و.

د شېر شاه د پیر مانېري شریف زیارت د پټنې نه

دېرش کلومیټره سویل ته جوړ دی، چې ابراهیم کاکړ نومي ارکیټېکټ جوړ کړی و. د پټنې پوهنتون د فارسي ژبې استاد طلحه برق معلومات راکړل.دا ودانۍ ما پر لاره ولیده، د اوبو پر غاړه په یوې اوچتې غونډۍ له تېرو جوړ مزار په یو خاموشه ځای کې جوړ دی، چې سړک ترې ډېر لرې دی.

د پټنې پوهنتون د تاریخ یو استاد پروفېسر انوار عالم راته وویل، چې ابراهیم کاکړ د شېر شاه یو صوبه دار او مهندس هم و، غوښتل یې چې په بهار کې د مخدوم یحیی مانیري په قبر مزار جوړ کړي، خو بیا ورته بشارت وشو چې د هغه قبر دې همدغسې پرېښودل شي، نو بیا هغه د دولت مانیري په قبر، چې د شېر شاه پیر و دا شانداره مقبره جوړه کړه. دې ته بړې درگاه (لوې درگاه) وایي. په دې ښکلي زیارت کې سره ډېره کارول شوې ده او له ۱۰۱۷ نه تر ۱۰۲۷ هـ. ق کلونو کې جوړه وه، چې شاوخوا ښکلی باغ او یو تالاب هم لري، خودې ته نږدې اوس یو مېلمستون جوړېده، چې خلک ورته سبل له راځي، ددې زیارت سکوت مات کړی دی. دلته د وړاندې نه د بالي ووډ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلمونو لپاره ډلې راروانې وي او ښايي چې څو کالو کې به دلته دا خاموشي نه وي.

له **۱۵۵۷** نه تر **۱۵۷۲** م **مغل** باچا اکبر بهار د بنگال سره يو ځای اداره کاوه، خو د مغلو د دورې نه وروسته بنگال د مسلمانو نوابانو ولقې ته ولاړو او د بهار سيمه د يو بېل ولايت په توگه اداره کېده.

اکبرباچا پخپله نالوستی و، خو د هر دين له عالمانو سره به يې خبرې کولې او ځان به يې پوهاوه. ده ته په هر يو مذهب کې ښه والی ښکارېده او د هند په لويه وچه کې يې د خپل کاميابه حکومت او د خلکو د خوښۍ د ترلاسه کولو لپاره يو نوی دين رواج کړ، چې دين الهي نومېده. ددې کړنلاره د اسلام، برهمني او مسيحيت يوه گډوله وه، چې ځينو درباري عالمانو يې سرپرستي وکړه، خو نورودا کفر او الحاد وگڼلو.

په دې کې د وزيرستان د کاني گرم د سيمې بايزيد انصاري (روښان) هم و. دده روښاني پاڅون په جهاد بدل شو او مغل واکمن ورپسې لښکر ورواستاوه. بايزيد ننگرهار ته نږدې په ۱۵۸۰ م کې جنگ کې ټپي

اوڅو ورځې وروسته د پېښور په کلپانۍ کې مړ شو.

خو د روښان زامنو او لمسو خپل جنگ جاري وساتلو، ترڅو د اکبر د زوی جهانگير پر وخت دده لمسو ته په هند کې منصبونه او جاگيرونه ورکړی شول. د روښان د تصوف پيغام دده شاگردانو د هند نورو سيمو ته يوړو، خو نوم يې ورک شو. د پير روښان د مريدانو په حلقه کې ملا ارزاني خوېشکي (خېشکي) هم شامل و او په کتابونو کې دومره ليکلي ول، چې دی د پنجاب د کسور نه ورغلې و او د پير روښان نه د زده کړې وروسته بېرته کسور ته ولاړو او هم هلته خښ دی.

نور بيا ليکي، چې پير روښان له خپل ليک سره دی د هند پر لور واستاوه او بيا يې درک ونه لگېده. دده شعرونه او څو ليکنې په پښتو ادب کې پاتې شول.

په **۲۰۰۳** م کال چې زه کله د بهار د پښتنو په اړه د څېړنو لپاره له استاد رشيد سره پټنې ته ورغلم، نو حسين احمد د ارزاني د مزار په خانقاه کې يوه غونډه جوړه کړه. هلته راته ده او نورو استادانو معلومات راکړل. حسين احمد د شاه حسين په نوم د ارزاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیارلسم ځایناستی دی او د روښاني تصوف ډیوه یې بله ساتلې ده. ده وویل: " شاه ارزاني د خپل پیر (روښان) په څیر د وحدت الوجود لاروی او مبلغ و. دی د اسلام د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په بشارت هند ته ورغلی و.

مغل باچا اکبر، چې په هند کې ي یو نوی مذهب د "دین الاهي" په نامه معرفي کړو، نو ددې د اغېزو د لرې کولو لپاره دی هندوستان ته لېږل شوی و. ځینې خلک دې ته گوته نیسي، چې د اکبر په مخالفت کې حضرت شاه مجدد الف ثاني راپورته شوی و، نو شاه ارزاني دا کار څنگه وکړو. په دې اړه په تذکرو او کتابونو کې لیکل شوي دي، چې د مجدد الف ثاني د مناظرې او د بحث انداز خپل کړی و، چې یو ډول شخړه یې جوړوله، خو شاه ارزاني په ډېره مینه، محبت او د یو مهربانه مشر په ډول د ریښتیني اسلام دین خپراوه. دده لاره د امن لاره وه او هغه وخت خلک په لوی شمېر د دوی شاوخوا راټول شول. ښایي پټنې ته د ورتللو وړاندې ارزاني د کسور نه اجمېر، ډیلي، بنارس او عظیم اباد کې ایسار شو او په

سلگونو شاگردان یې وروزل.

شاه ارزاني په بهار کې د اسلام له تبلیغ سره سره د دین علم هم ضروري وگڼلو او د "مدرسة الاسلام" په نامه یې یوه مدرسه جوړه کړه، چې د قران تفسیر، فقه او د حدیث تعلیم پکې ورکول کېده. دده تعلیم نه یوائې بهار، بلکه د شاو خوا نوروسیمو ته هم خپور شو.

د پارس (ایران) د کرمان نه د دیني زده کړو لپاره یو کس شاه عبدالله کرماني بهار کې د شاه ارزاني شهرت په اورېدو دلته راغی. دلته یې د ارزاني نه د دین د خپراوي اجازه واخیسته او هغه بنگال ته ولېږه. ښایي دده د شهرت له کبله په سیمه کې د مغلو لپاره هم یوه درنه خته شوه. ده راته وویل، چې مغل شهزاده شاه جهان د باچا جوړېدو نه وړاندې دده په خدمت کې حاضر شوی و او ده ورته بشارت ورکړی و، چې ته به باچا کېږې.

همدغه لامل و، چې کله شاه جهان باچا شو نودده مزار جوړولو امر یې ورکړ او زمکې یې ورته وقف کړې، چې د مدرسې او د مزار ساتنه پرې وشي. دده د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مزار شاوخوا بې شمېره نور قبرونه هم دي، چې دده مریدان پکې ښخ دي. د جومات او د خانقاه نه علاوه، ښایي پخوا به ترې چار چاپېره زمکه شنه او ونې لرونکې وه، خو اوس پکې خلکو کورونه جوړ کړي دي. د نولسمې پېړۍ د یو انګرېز د لاس جوړ کړی انځور ددې ښکارندوی دی، چې د ارزاني د مقبرې شاو خوا ونې وې.

په نولسمې میلادي پېړۍ کې دلته یوه عید ګاه هم جوړه شوه او د اختر په ورځو کې په زرګونو کسان دلته د لمانځه لپاره ورځي. شاه ارزاني واده نه وکړی او کله چې دی په ۱۰۲۸ هجري (۱۲۴۹ م) کې وفات شو، .نو دده مریدانو پرېکړه وکړه، چې دده د تعلیماتو د جاري ساتلو لپاره به یو کس دده پر ګدۍ کېني او د خانقاه مجلسونه او مدرسه به اداره کوي. دا کس به ټاکل کیږي اوکله چې د خپل مقام نه تقاعد کېږي، نو د بل کس نوم به ورته ټاکي او که په دې کې اختلاف وي، نو رایه به اخستل کېږي.

اوس هم دده د خانقاه د متولي (سجاده نشین) انتخاب کېږي او زیاتره د پټنې پوهنتون یو استاد

وي. په ټول هند کې دا یوائینی مزار دی، چې سجاده نشین یې موروثي نه وي. شاه حسین احمد راته وویل: " د هند د وېش نه وروسته دا مدرسه وتړل شوه. خو د تېرو څو کالو راهیسې پکې د درسونو لړۍ بیا پیل شوې ده.اوسنۍ مدرسه ما له شلو شاګردانو سره پیل کړې وه، نیم شاګردان له خانقاه سره نږدې په یوه کور کې مېشت دي، چې ډوډۍ او جامه ورته ورکول کېږي او د ډوډۍ پخول، صفایي او د جامو د مینځلو کار پخپله هلکان کوي. د لسو کالو هلکان هره ورځ مور پلار مدرسې ته راولي. په مدرسه کې اوس درې استادان دي او د قران د زده کړې او د حفظ لپاره مو درې کاله موده ټاکلې ده.

که یو شاګرد دا نشي کولی، نو بیا هغه ته نورې ژبې (هندي، اردو او انګرېزي) زده کوي او عام ښوونځي ته یې استوو. هغه چې کورس پوره کړي، په نورو ځایونو کې درس ورکوي او د مدرسې له خوا تعقیب کېږي. د کورسونو او د نور خرڅ لپاره چنده راټولېږي، هر کال د شاه ارزاني د عرس لپاره درې ورځې ټاکل شوي دي، چې یوه ورځ یې د ښځو لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي. دلته د هر مذهب خلک ورځي او د خپل زړه مراد غواړي. د عرس په موقع د ځلویښتو زرو نه زیات خلک راټولیږي او ډېرې پېسې ورکوي.

د ودونو په موقع ښځې دلته ناوې راولي او د هغې د ښه ژوند لپاره دعا کوي. همدا شان مې یوه ډله ښځې له ناوې سره د ارزاني د زیارت نه بهر ولیدې، دوی په لاسونوکې ډېوې نیولې وې او د سندرو په ویلو دننه ورغلې. یوې ښځې راته وویل: واده سبا ته دی، خو زموږ رواج دی، چې ناوې د نکریزو په شپه د شاه ارزاني زیارت ته اورمرو راولو، چې په راتلونکي ژوند کې خوش بخته وي.

د هندوستان په پښتو شاعرۍ کې قصیده د یو شعري ژانر په توګه لومړي ځل د ارزاني په شاعرۍ کې ښکاره شوه او تراوسه چې په هند کې کوم اسناد څېړل شوي دي، ښیيي چې ارزاني لومړنی شاعر دی چې په پښتو کې يې الفنامې لیکلې دي.

یو الف دی دې کلیات کې   محیط شوې لور په لور دی
کل زرې الف پېدا کړې   دی په کل زرې کې نور

د ارزاني د نورو لادرکه کتابي اثارو په اړه مې د شاه حسین نه وپوښتل، نو هغه راته وویل: " د ارزاني

پښتو دیوان د پټنې پوهنتون یو پروفېسر څه موده وړاندې له ځانه سره کور ته یوړو. دی په پښتو نه پوهېده، نو یو تن افغان يې راوبللو چې دده په لیکنه ځان پوه کړي. اوس هغه پروفېسر مړ دی، کور واله يې خبر نه دي چې کتاب څه شو او د افغان نوم هم چا ته نه دی معلوم".. ښایي په لاس لیکل شوی دا دیوان یا خو د چا په کور کې له زړو شیانو سره ورستېږي او یا پرې چا پېسې ګټلې دي.

شاه حسین وایي، چې مونږ ته چې څومره شیان رارسیدلي دي، په هغې کې د پښتو دیوان نه پرته یوه سفرنامه وه، یو د مراته المحققین رساله وه چې ډېرې نسخې يې شته دی،خو د هندوستان څېړونکیو په دې د نورو نومونه ولیکل او خپور يې کړ. یو کتاب د بسم الله تفسیر و. چې زما لاس ته نه دی راغلی، خو ځینې برخې يې چاپ شوي دي. دده جامې ، دستار، کلاه، پڼې ، تسبیح، کشکول او مسند شته او د عرس په موقع يې راوباسو.

شاه حسین وایي: د ارزاني د عرس په موقع د شاوخوا سیمو نه چې کوم خلک راځي، هغوی زیاتره

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني لباس اغوندي.

په پټنه کې د خدا بخش کتابتون د يادونې وړ دی. مولوی خدا بخش خان پر ۱۸۴۲ م کال کې زېږېدلی واو د پټنې له مخورو قانون پوهانو څخه و او له کتابونو سره يې بې کچه مينه لرله. ده به هر ځای د لوستلو لپاره کتابونه اخيستل او کله چې په دکن کې د سترې محکمې قاضي و، نو هلته يې قلمي نسخې راټولې کړې. د ۱۸۹۱ م نه دده د کتابونو لويه زېرمه دده په کور کې وه او په ۱۹۰۸ م کې دده د مړينې نه وروسته د ده دوو زامنو د پلار په کتابتون کې نور کتابونه هم ورزيات کړل، ان تر دې چې دا يو شتمن کتابتون شو او د څېړنو لپاره به ترينه خلکو ګټه اخيسته.

په ۱۹۵۸ م کې چې کله ډاکټر ذاکر حسېن د بهار والي وټاکل شو، نو ده د بهار په لر او بر کې قلمي نسخې او نايابه کتابونه راټول او دې پوهنتون ته ډالۍ کړل. هغه زياتره کتابونه د خلکو له کورونو ومونډل او په پېسو به يې ترې واخيستل. ددې دوه ګټې وشوې: يوه دا، چې هغه کتابونه چې د خلکو په

کورونو کې ایښي ول، د ضايع کېدو نه وژغورل شول او بله دا چې د خدا بخش کتابتون پرې غني شو.

د ډاکټر داکر حسېن د هلوځلو له کبله کتابتون لپاره نوې ودانۍ جوړه شوه. په ۱۹۷۹ م کې حکومت دا کتابتون پخپل اختيار کې واخيستو او اوس ددې ټول لګښت د حکومت پر غاړه دی.

د خدا بخش کتابتون مشر ضياءالدين انصاري راته وويل، چې اوس له دوی سره يويشت زره قلمي ليکنې اوکتابونه او دوه لکه شل زره چاپي کتابونه خوندي دي. دلته د پښتو هم يو څو د لاس ليکلې نسخې شته، چې د رحمان بابا، قاسم علي اپريدي شعري ټولګې او د پښتو فارسي قاموسونه پکې شامل دي، پسې وګرځېدو او د خدا بخش کتابتون کتاب وال ښاغلی انصاري وايي:

"د پښتنو په اړه له موږ سره ډېر مواد نشته. عباس خان شېرواني د علي ګړهـ اوسېدونکی و، هغه يو کتاب "شېرواني نامه" ليکلې ده، چې د علي ګړهـ او د هغې د شاو خوا شېرواني پښتنو اوسېدونکيو په اړه يې پکې څېړنه کړې وه. مونږ د پښتو قلمي نسخې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرو، چې شمېر يې ډېر نه دی، خو په فارسي کې ډېرې نايابه نسخې شته دی، چې د علمي څېړنو وړ دي. ځينې پښتانه په دې اړه د څېړنو لپاره راغلي دي او راځي، ځکه پښتنو پر هندوستان حکومت کړی دی او په ادبياتو، هنر او په کلتور کې ډېره لويه ونډه لري. داسې موضوعګانې ډېرې دي، چې بايد وڅېړل شي".

ماخذونه

۱. پير روښان او روښاني انقلاب. سيف الرحمان مسعود. يونيورستي بک ايجنسي پېښور. ۱۰۹۸ م. ۹۷ مخ

۲. وزيرستان. لايق شاه درپه خېل. المطبعت العربيه. لاهور ۱۹۹۳ م مخ. ۱۱۲

۳. مقاله. دروښاني طريقت دلاربښود او دپښتوژبې د نامتو شاعراوعارف حضرت شاه ارزاني (رح) مزار په بهارکې دی .۲۰۰۳ م. ليکوال پروفيسور عبدالخالق رشيد دجواهرلال نهرو پوهنتون استاد. . ۱۱ ، ۲۱ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بهار اوسني پښتانه

د بهار عام خلک اوس هم د شېر شاه په نوم ویاړي. دوی هغه ته د "بهار سپوت" یعني " د بهار مېړنی زوی" وايي. دلته اویا فیصده مسلمانان ځان ته پښتانه وايي او په دې کې راجپوت پښتانه هم شامل دي. د دوی د یو قام نوم هم سوري و، چې د لمر (سوریه) نه راوتلی توری دی. دده د حکومت او انتظام په اړه د پټنې د پولیس تانې مشر کرشن ویر راته وویل، چې د هند د مالیې او د محصول نظام اوس هم هماغه د شېر شاه له خوا معرفي شوی نظام دی.

په عامو وګړیو کې هم د شېر شاه نوم ډېر یادېږي او

دده په اړه ډېرې کیسې په خوند خوند یو بل ته کوي. مهندر جسپال د پټنې یو سرکاري ملازم دی او دا کیسه یې راته وکړه، چې شېر شاه به د خپلې کلا پر بام سهار وختي ودرېدو او کتل به یې چې د چا له کوره لوګی را خېژي، یعنې معلومول به یې چې نغری پکې بل دی که نه؟. په دې کې به یې د هندو او مسلمان توپیر نه کاوه، که له یو کوره به یې لوګی نه لیده، نو داسې به یې ګڼله چې پر دې کور یو څه مصیبت راغلی دی یا څوک ناروغه دي او یا د خوړو لپاره څه نه لري. بیا به یې خپل یو عسکر ورلېږه، چې معلومات وکړي او داسې چې به هر څه مشکل و، هغه به یې ورته حل کړو.

د بهار خلکو شېر شاه ته د ډېر درناوي له لامله په لوړه سترګه ګوري، خو دده په تاټوبي کې دده د مزار نه پرته بل داسې څه نشته، چې دده د وختونو حال ترې راڅرګند شي. انګرېزانو، چې دده د استوګن ځي په اړه په لیکنو کې اشاره کړې ده، د هغې اوس هېڅ نښې نه دي پاتې.

په سهسرام کې مې له پروفېسر شفق یوسفزي نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنه وکړه، چې آیا په سهسرام کې د شېر شاه د اوسیدو ځای یا د هغه نور اثار شته؟. هغه وویل: "د بهار شریف نه یو تن د لرغونو اثارو د شعبې نه راغلی و، چې ویل یې د شېر شاه د کورنۍ نه یم. ده پخپله په سهسرام کې لټه کوله، چې اثار پېدا کړي خو دلته یې هیڅ ترلاسه نه کړل".

ده راته وویل چې په بهار شریف کې د شېر شاه په اړه یو څه پلټنې روانې دي، ځکه هلته دده د کورنۍ خلک اوسېږي، نو ځکه د زمکې په کیندلو یې د شېر شاه د وخت پخواني لوښي تر لاسه کېږي. دا چې ولې په سهسرام کې د شېر شاه اثار نه لیدل کېږي، نو دی یې علت داګڼي، چې: " کله چې مغلو له سوریانو نه واک تر لاسه کړو، نو دوی شېر شاه ته د یو ډاکو او غاصب په سترګه کتل، له دې زیات اهمیت یې نه ورکاوه او دده ټول تاریخ یې وران کړو. هاغه شېر شاه، چې په غرونو کې یې کلا ګانې جوړې کړې، آیا ممکنه ده چې هغه دې خپل تاریخ نه وي ثبت کړی، خو د همایون له بېرته راتګ سره دلته (سهسرام کې) د شېر شاه ټول اثار رنګ کړی شول، اوس ځینې خلک

دا څېړنې کوي، خو په سهسرام کې هیڅ نشته".

د پروفېسر شفق خبرې تر یوه بریده سمې دي. په کوم ډول چې د سور کورنۍ ښځې او ماشومان ووژل شول، په دې به خلکو کې وېره پېدا شوې وي او دده د وخت لیکلي سرکاري اسناد، فرمانونه او د زمکو قوالې به یې له وېرې له منځه وړې وي. د شېر شاه د دور ځینې اثار به پخپله د بهار په کلو بانډو کې وي، خو لټه غواړي. خو دا هم حقیقت دی چې په شاړسمه پېړۍ کې په پښتنو کې د تعلیم کمی و او د لیکلو دود، په تېره بیا د تاریخ لیکلو دود نه و. دوی به د جنګ په مېدان کې ډېرې تورې وهلې، خو ددې لیکلو ته نه وزګار. کومو خلکو چې کتابونه لیکل، هغوی هم دیني لیکنې کړي دي. د سهسرام، بهار شریف او د پټنې تر منځ داسې کلي شته، چې په هغو کې له شلو نه واخله تر سلو پورې پښتنې کورنۍ آبادې دي.

په بهار کې د ګیا ضلعې یوه ښاریه، چې شېر ګهاټي نومېږي چې د جنوب لوري ته د جهاړکهنډ ته نږدې ګڼو ځنګلونو سره جوخته سیمه ده. د پروفېسر عالم د معلوماتو له مخې دلته د کوهاټ اپریدي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسېږي او ټول کورونه د "کوټهي پټهان" په نامه یادېږي.

شیر گهاټي ته نږدې د امام گنج نامتو کورنۍ د علي خان ده. د دوی کور "گلابي کوټهي" نومېږي. د کوټهي توری د انگرېزانو د کورونو لپاره کارېږي، نو دا توری ښیي چې یا خو دا خلک د انگرېزانو له خوا جوړو شویو کورونو کې مېشت دي او یا په هغه جوړښت جوړ دي. په لهواړ کې هم شل کوره د اپریدیانو دي. دغسې په کوټهي کونډا کې یوسفزي او په دومړیه کې د دومړ او شیراني قام خلک پراته دي.

سهسرام ته نږدې په سکندر پور کې د لودهي باچا په نوم د شیرانیانو پنځوس کورنۍ دي او دومره ساده ژوند کوي، چې ددوی شتمن هم په د خاورو په کچه (خامو) کورونو کې اوسېږي.

همداراز د پټنې لویدیځ په سل کلومیټرۍ کې په زمانیه کې هم شپېته ـ اویا کورنۍ د پښتنو دي، چې د ختکو ټوله (ټولنه) هم پکې اباده ده. د دربهنگه په یو کلي مراد اباد کې اوس هم د پښتنو شل، دېرش

کورنه شته. دا ځای د یو روهیله پښتون مراد خان په نوم اباد شو او اوس د نور الزمان او د صدیق خان کورنۍ مخوري دي. دلته راجپوت پښتانه هم اوسېږي، چې زیات یې زمکه وال دي. له گیا سره نږدې په پهاړي پوره کې ه د پښتنو لسو نه تر پینځلسو کورنۍ آبادې دي.

د پروفېسر طلحه برق د معلوماتو پر بنسټ، د بهار په ایالت کې د پښتنو کلي زیاتره د گیا د ښار شاو خوا دي. د سهسرام په سیمه کې یو کلی، چې هغه لیدلی، د نواده په ضلع کې دی. دی وایي:

"هلته اوسیدونکي خلک د نورو نه بیخي فرق کوي. دوی په رنگ سپین، قدونه یې لوړ او متې یې مضبوطې دي. دومره زمانه پرې واوړېده، خو دوی بیا هم له لیري پښتانه ښکاري. پکري د بهار شریف نه پینځه څلوېښت کلومیټر لیرې پروت دی او دلته هم هغسې پښتانه له ډېرو کلونو مېشت دي. دین نگر یو بل کلی دی، چې پښتنو پکې تراوسه خپل ژوند ته بدلون نه دی ورکړی."

د پټنې نه اتیا کلومیټر شمال لوېدیځ کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جگدېش پور کلی دی، چې سهسرام ته په لاره پکې تم شو. په بهوج پور ضلع کې راته دا کلی د یوې وړوکې ښاریې په شان ښکاره شو. دلته زر کورونه دي، چې له پنځوسو څخه زیات پکې د پښتنو دي. یو بل ته ډېر نږدې ځایي خلک د کلي دې برخې ته "پټهان ټوله" وایي، چې د کورنۍ مشر اقبال وارث یې په پټنې کې اوسیده، خو د نیکونو په کور کې یې کشر ورور اسد وارث ژوند کوي.

اسد وارث خان راته وویل: "مونږ ته ویل شوي دي، چې نیکونه مو په نولسمې پېړۍ کې له غزني څخه راغلي او مونږ خلیل زي پښتانه یو.".

د وارث د کورنۍ غړي په رنګ کې ډېر سپین نه دي، خو ونې یې جګې دي. کور یې دوه برخې لري: یوه یې حجره ، چې دوې ورته "بېټهک" وایي او بله یې کور یا زنان خانه وه. د حجرې نه بهر لویه برنډه او دننه د لوېټالار شاوخوا درې کوټې ښایي په نولسمې پېړۍ کې جوړشوي وي. هغه راته وویل، چې د ماشومتوب راهیسې یې کور په همدې شکل لیدلی دی.

په بهرنۍ برنډه کې چاپېره د کښېناستو لپاره د

ډېرې ښکلې چوکۍ او ددې درې خواو ته پوړۍ وې. ددې برنډې ګس لاس ته یو باغ و، چې بوټي پکې پخپله راټوکېدلي و. اسد وارث راته وویل، چې تر ډېرې مودې دا ځای بې غوره پاتې واو اوس مو ددې صفایي پیل کړې ده.

اسد راته د خپلې کورنۍ زاړه عکسونه راوښودل، چې ځینې پکې چینجوخوړلي ول. په لوی تالار کې د هغه د پلار عکس هم و، چې په شلمې پېړۍ کې بریتنانیې ته سبق لپپاره تللی و.

کله چې زه ورسره کور(زنان خانې) ته ننوتم، نو بهر په کوڅه کې یې نارې کړې، چې مونږ درځو. راته یې وویل چې " دا زمونږ رواج دی، چې که په کور کې څوک پردی ښځه ناسته وي، چې یوې ډډې ته شي". د کور دننه په برنډو کې د لرګي لوی خو ټیټ تختونه او د سرو پایو ښکلې کټونه ول، چې بالښتونه وباندې ایښي ول. په دېوالونو توري او ډالونه ځوړند ول او د برنډې د یوې څنډې نه د خوب کوټو ته لاره تللې وه. د اسد خاله هغه وخت د ماسپښین لمونځ کاوه.

اسد وارث راته وویل: " زمونږ نیکونه د مغل باچا محمد شاه پر وخت د غزني نه هند ته راغلي ول، هاغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت د راجپوت د داړه مارانو د مخنیوي لپاره یو پوځ جوړ کړی و. وروسته بیا دوی ته د مغلو او انګرېزانو له خوا دا زمکې ورکړی شوې. په اصل کې زموږ زمکې سهسرام ته نږدې په بهبهوه نومې ځای کې دي او په پرګنه کې مو ریاست و. سره له دې چې حکومت په زرعي اصلاحاتو کې رانه زموږ ډېرې زمکې واخیستې، خو د خدای په فضل اوس هم کافي زمکې را پاتې دي. زما پلار له دې ځایه د پارلیمان غړی انتخاب شوی و".

د جګدیش پور زمکه ښېرازه او شنه ده او خلک یې په کر کرونده ژوند کوي. په نولسمې پېړۍ کې د مغلو سلطنت کمزوری شوی و او په هره سیمه کې بې امنیتي وه، په دې لاره به چې د حکومت د مالیو راټولوونکي تېرېدل، نو د غلو او ډاکوانو له لاسه به لوټل کېدل. ځینو ښې منظمې ډلې لرلې، چې د سیاسي ځواکونو لپاره به یې هم دا کار کاوه. په دوی کې یو راجپوت بابو کنور سنګهه هم و، چې وروسته یې بیا له انګرېزانو سره ډغرې وهلې.

جګدیش پور یو له هغو کلیو څخه و، چې بنګال ته تلونکې لویې لارې ته نږدې پروت و. ښایي د وارث

کورنۍ په څېر ځینې نورې پښتنې کورنۍ هغه وخت دلته مېشت کړی شوې وي، چې د لارې د امنیت وساتي. تر ۱۸۵۷ م پورې دې خلکو د لارې ساتنه کوله او مغلو ته یې کاروانونه خوندي تېرول، چې ددې په بدل کې ورته جاګیرونه ورکړې شول.

کله چې د انګرېزانو نه د خپلواکۍ لپاره پاڅون (غدر) وشو، نو عامو خلکو د انګرېز پر ضد وسله راواخیسته او ددې سیمې پښتانه هم په دوو ډلو ووېشل شول. یوه هغه وه، چې د انګرېزانو پر ضد جنګېدل او دوی له بابو کنور پرتاپ سنګهه سره مل شول، نورو د بیا د انګرېز متې مضبوطې کړې.

یو ځل بابو کنور سنګه د یو پښتون په کور کې پناه واخیسته او کله چې انګرېزانو کور محاصره کړ، نو د هغه کونډې اسلحه راواخیسته او پخپله د جنګ لپاره له کوره راووتله. ځایي خلک دا کیسه ډېر په جوش او خوند کوي، دا مېرمنه حاجي بېګم نومېده، خو معلومه نه ده چې د کوم قام وه؟.

په پټنې کې مې د اسد وارث خان د مشر ورور اقبال په کور کې دده او د کورنۍ خبرې واورېدې. د دوی د کورنۍ ټول سړي په ښې غوږ کې د سرو زرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

والی اچوي. ده باور لاره، چې د پوځ جنرالانو به دا په غوږ کوله او له هم هغه وخته له دوی سره دا روایت پاتې دی. اوس ددی خبرې پخلی ممکن نه دې. د وارث کورنۍ ټول سړي شپږ فټه قد لري. د اقبال دوه زامن او دوه لوڼه دي. ، جلال او بلال، راحیل او افرین. دده کونډه خور در غزني له خپل واده کړي زوی سره د دې لوی کور په بره پوړ کې اوسېږي.

در غزني د شپېتو کالو ده او د سپین رنگ او نیلا سترگو له کبله نازکه گوډۍ ښکاري. هغې راته د خپل کورني روایاتو په اړه وویل، چې اوس هم ساتل شوې دي.

دوی سخت مذهبي خلک دي، خوکه د واده لپاره که څوک دده لور غواړي، نو دی یې د شجرې پلټنه ضرور گڼي. د خپلې کورنۍ شجره یې ساتلې او هېڅوک پکې گوتې نشي وهلې.

د واده خواست د هلک د کورنۍ له خوا کېږي او د جهېز (پسول) غوښتنه هېڅ نه کېږي، که د جینۍ کورنۍ مالداره هم وي، د جینۍ کور د مهر غوښتنه کوي او که هر څومره مهر ټاکل شوی وي، د نکاح پر وخت به د جینۍ پلار ته هرومرو د سرو زرو دوه

سیکې د سپینو زرو په تال کې ورکول کېږي. د نورو زمکو او پېسو غوښتنه نه کېږي.

در غزني راته وویل، د واده پر وخت ناوې ته اوربل جوړوي او کله چې د مور پلار له کوره وځي، نو په ډولۍ ورته وریجې او سیکې شیندي. د ماشوم د زېږېدو پر مهال دوی ډزې کوي، څلور ډزې د هلک لپاره او درې د جینۍ لپاره.. په کلیو کې پښتانه اسلحه هم لري، چې د هغې سند ورسره وي. د شپې ښکار کوي په واده او نورو موقعو ډزې هم کوي.

اقبال خان راته وویل، چې په امام گنج کې پښتانه ډېر شتمن نه دي، خو ځینې دودونه یې پخواني دي. د اقبال وارث له کورنۍ سره خبرو پر وخت دده کشره لور افرین هم ناسته وه، چې د شلو یویشتو کالو وه. د مشرانو په خبرو کې یو څه ځنډ راغی، نو هغې وویل: " اوس خو دویم نمبر پښتانه هم ډېر شوي دي" ما ترې ددې خبرې سپیناوی وغوښت، نو ویې ویل: "ځینې کسان پښتانه نه وي خو له خپل نوم سره خان لیکي" بیا یې مثالونه راکړل، چې د هندي فلمونو نامتو ستوری عامر خان اصل پښتون او ددوی خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی او پخپل کورني البم کې يې راته د هغه عکس هم راښکاره کړو.

راته يې وويل: "دا نور اېکټران، سلمان خان او شاه رخ خان خو پښتانه نه دي او له خپل نوم سره خان ليکي." ما ترې پوښتنه وکړه چې په دې کې د هغې څه اعتراض دی؟ نو راته يې وويل:" دا غلطه خبره ده، نور خلک پرې دوکه کېږي، زمونږ کور ته يو هندو راتلو چې څه موده وړاندې يې زما د پلار په لاس اسلام قبول کړو او نوم يې هم بدل کړو. اوس هغه سړی له خپل نوم سره "خان" ليکي".

د افرين په دې خبرو يې مشرانو ورته څه ونه ويل، خو اقبال وارث وويل چې د بهار مسلمانان ځان مظلوم احساسوي، دلته پښتنو د ظالم پر ضد توره رااخيستې ده، نو کېدای شي دوی يو ښه شناخت غواړي او خان يوه ښه مانا ورکوي.

دګيا او سهسرام په پنځوس کلوميټرۍ کې د جهان اباد کلی دی. پروفېسر محمود عالم د ملک کورنۍ نه دی او هلته په کلو کې يې د پښتنو د ژوند يو څرک راښکاره کړو. هلته د شمشېر زنۍ او کشتي (غېږې

لوبه) اوس هم کېږي. دلته پښتانه سني عقيده لري، خو د محرم په لسمه جلوس وباسي او تعزيه وړي. د محمود عالم په کورنۍ کې د ودونو په موقع ډېر پخواني دودونه تر ډېره وخته عملي کېدل، خو اوس يې ورو ورو د نوې زمانې او د هندوانو رسمونه خپل کړي دي، ان تر دې چې د واده په موقع هلک ناوې ته په وېښتو کې سيندور (سور رنګ) هم لګوي.

بيا هم د کلو ژوند دومره نه دی بدل شوی. په جهان اباد کې د واده نه دوه يا درې ورځې وړاندې د ناوې د خور مېړه د سپېده چاودې نه وړاندې يوه توره په لاس د کلي کوڅې ته راوځي، ده سره د ناوې خوېندې او نورې نا واده جينکۍ چې يو منګې ورسره وي هغه کوهي (څاه) ته ورځي، چې تر ټولو خوږې اوبه لري. هلته دا سړی د کوهي نه اوبه راباسي او جينکو ته منګې ورډکوي. د تورې په سر يوه منه يا د خوږو ټوټه ددې نښه وي، چې دا د جنګ لپاره نه ده راوېستل شوې. په هغه ماپښين د ناوې د کور په انګڼ کې يوه لوره چوکۍ ږدي او ناوې بهر ته راباسي. بيا مېړوښې ښځې د منګي په اوبو د ناوې وېښته مينځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بهار د پښتنو په هر واده کې یو څودودیزه سندرې ارو مرو ویل کېږي. یوه سندره داسې ده: "یاد کرو کهوم" پروفېسر عالم وایي، چې دا سندره په اصل کې " یاد کرو قوم" ده یعني "خپل قام یاد وساته".

د واده د ډوډۍ لپاره ټول کلي خبروي او ددې لپاره د کلي ډم په لوی مېدان کې نغاره ډنګوي. د واده ډوډۍ یوه شپه وړاندې په پخولو پیل کېږي. ددې لپاره په زمکې کې څو کندې جوړوي او اورونه پکې بلوي. د غوښې لویې لویې ټوټې د خاورو په لویو کټویو کې ټوله شپه پخېږي. په بله ورځ هم هلته په تناره خمبیره ډوډۍ پخوي او له غوښې سره یوځای یې مېلمنو ته ورکوي. پخوا به یې ودونو کې داسې وریجې پخولې، چې وچه مېوه به یې لرله لکه بادام، غوزان او کشمش خو اوس دا شیان ګران دي او نه موندل کېږي، نو په وریجو کې شنه چنه (نخود) ګډوي او داسې وریجو ته کبولي (کابلي) وایي.

دوی ډوډۍ خمبیره کړي، بیا غټې پېړې جوړې کړي او په تبۍ یې کېږدي، چې لږه کلکه شي نو په اور یې وریتوي. وروسته یې د غوښې له ښوروا سره

خوري. دوی غوښه هسې هم ډېره خوري او د پلاو نه علاوه چلاو هم پخوي، روغنې ډوډۍ په خاصو موقعو پخوي.

د بهار یو بل پوځي مشر چې د دوی په ځایي ژبه کې په سندرو لمانځل کېږي، د ملک ابراهیم د بېا (بیو) په نوم شهرت لري. پروفېسر عالم راته یوه بېلګه راکړه. وایي: "پچهم سې ملک ببو ایې، سوي لاې سانګ لاې " (د لوېدیځ لوري نه ملک بیو راغی، ستن او تار یې راته راوړل)

دی په ۱۳۳۹ میلادي کال کې د افغانستان له غزني څخه هند ته راغلی او د سلطان محمد بن تغلق د پوځ یو جنرال و. ځینې تاریخونه وایي، چې د ملک لقب بیا ده ته سلطان تغلق له خوا ورکړی شوی و. وروسته دی د بهار والي وټاکل شو. دده مقبره د بهار شریف په یوې غونډۍ جوړه ده او دلته یې خلک هم هاغسې ګڼي او د نورو صوفیانو په څیر یې لمانځي. د ملک بیو په اړه څېړنې نه دي شوي او د ځایي خلکو له خوا هره کیسه د منلو وړ نه وي.

په بهار کې ددې صوفیانو او د سور کورنۍ د مقبرو له کبله هغه خلک، چې ځانونه پښتانه ګڼي

وايي چې د دوی مشران له غزني ورغلي ول. دا سې ښکاري چې له دې نوم سره د پخواني عظمت د تړاو له کبله خلکو ته ددې يادونه اسانه ده. دويمه دا چې د بېوزلۍ او د غربت له کبله عام خلک د خپل راتلونکي په اړه انديښمن وي او د دوی لپاره ارزان او اسان ځای کور ته نږدې نامتو زيارت وي، چې دوی پرې عقيده لري.

ددې ثبوت د پټنې د ځينو کوڅو نومونه ول، چې هلته د اوسيدونکي قام په نوم يادېږي لکه لودي کټړه او لواني ټولنه. په هر يو محلت کې يو زيارت شته او د پښتنو نورې کوڅې د دوی د پيرانو په نوم شهرت لري، لکه پير باهورمحله. د دې پير په اړه وايي، چې دی له شاه ارزاني سره يو ځای راغلی و. شاه تکه، بتاو گنج، (بتاو ځاه يا کوهي ته وايي)، کچي او پکي درگاه (کچه او پاخه زيارتونه) چې دا ټول هم د گنگا پر غاړه پراته دي، دلته اوسيدونکي ډېر شتمن نه دي، خو ځينې روايات يې اوس هم ساتلي دي. په کورونو کې د مېلمه د هرکلي پر وخت ورته خوشبوي (عطر) لگوي. د مېلمنو لاسونه په چيلمچي کې مينځي او تر خپله وسه يې د مېلمه پالنې دود په ځای

ساتلی دی.

له دې عقيدې سره سره د عامو زيارتونو وضع ښه نه ښکاري. پخپله د ارزاني د مزار چارچاپېره د په گرځيدو اندازه کېږي، چې هر کال دده د عرس په موقع دلته په زرگونو خلک راټولېږي او دکانداري کوي. ډېری خلک ورته چنده (شکرانه) هم ورکوي. که ددې پېسو څلورمه برخه هم ددې د ړنگو دېوالونو په سمولو او يا دلته د ونو په کرلو ولگول شي، نو د بهار شريف د زيارت په څېر به شي.

شاه حسين راته د خپلو مشکلاتو او د ځينو مجبوريو خبره وکړه، ولې زيات تفصيل يې راته څرگند نه کړو.

په بهار کې د پښتنو ژبې ويونکيو شمېره لږه ده، هغه چې اوس د افغانستان نه پټنې ته ځي راځي د پېسو په کاروبار يا د وچې مېوې په تجارت بوخت دي. يو څو پکې ډېر شتمن دي، خو تعليم يې نه دی کړی. خلکو ته په پور پېسې ورکوي او بيا يې له سود سره يو ځای ترې اخلي. خبر نه دي، چې دلته د پښتنو د تېر عظمت نښې اوس په څه حال دي؟.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

د بهار د سیمې یو شمیروګړي

یادونه او مننه

په بهار کې د ځیړنو لپاره د جواهر لال نهرو پوهنتون کې د افغانستان استاد عبدالخالق رشید او د ډاکټر اخلاق انصاري، د شاه ارزاني د درګاه متولي پروفیسر شاه حسین احمد، د ارزاني د مدرسې طالبانو، د پټنې د پوهنتون پروفیسر طلحه برق او یو شمیرنورو استادانو، د خدابخش کتابتون مشر، د سهسرام پروفیسر شفق یوسفزي د جګدیش پور وارث کورنۍ او نورو پښتنو نه مننه کووم. په سهسرام کې د منا سنګه راجپوت هم مننه چې کله د شیر شاه سوري مقبرې ته مخامخ زما کیمره بنده شوه نو ده راته پخپل کیمرې عکسونه واخستل او راپسې یې راوړل.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library